

CUL

TUUR

& EEN JAAR
LATER

CORRO

NAA

1 LETTEREN HET ESSENTIËLE KARAKTER VAN BOEKHANDELS	P.04
2 DE WARME WINKEL: PEEPSHOW PALACE	P.07
3 CREATIEVE INDUSTRIE INTEREN, BIJSTELLEN & VOLHOUDEN	P.08
4 LAM: THUIS MUSEUM & DE KIJKTELEFOON	P.11
5 BEELDENDE KUNST STRUCTUREN WORDEN GESTUT MAAR MAKERS VISSEN ACHTER HET NET	P.12
6 MILLSTREET FILMS: GROETEN VAN GERRI	P.15
7 FILM & AV-SECTOR ZICHTBAAR & ONZICHTBAAR DRAMA	P.16
8 NEDERLANDSE DANSDAGEN: DIGITALE DANSPLAATS	P.19
9 PODIUMKUNSTEN KORTE-TERMIJN CRISIS MET LANGE-TERMIJN KANSEN	P.20
10 ITA: DECAMERONE, ALICE IN WONDERLAND & ITALIVE	P.23
11 DE GEEST VAN FRANKLIN ROOSEVELT	P.24
12 PHILHARMONIE ZUID-NEDERLAND: HIGH FIVE! MUSIC, MUZIKAAL AVONTUUR, SCHOOLPLEINCONCERTEN	P.26

CUL TUUR & CORO NA EEN JAAR LATER

Voorwoord

Lees de paragraaf over kunst en cultuur in het verkiezingsprogramma van een politieke partij en je weet wat voor vlees je in de kuip hebt. Zo zou het onorthodoxe advies kunnen luiden aan buitenlanders die iets van ons partijlandschap willen begrijpen of jongvolwassenen die voor het eerst mogen stemmen en hun voorkeur nog niet hebben bepaald. Vrijwel geen enkel onderdeel van de verkiezingsprogramma's is immers zo ideologisch gekleurd als de kunst & cultuurparagraaf – behalve dan bij DENK, want die heeft er als enige partij die nu in de Kamer zit geen.

Het is zelfs zo dat als je die paragraaf zou samenvatten hij één-op-één als titel op het voorblad zou kunnen. Bij het CDA zou het iets worden als 'iedereen mag/moet meedoen'. De PvdA gaat de boer op met 'intrinsieke waarde versus marktwaarde' en bij D66 is het 'welzijn versus welvaart'. Bij de PVV luidt het motto 'eigen cultuur eerst' en de SGP propageert 'alleen kerkelijke cultuur is echte cultuur'.

Business as usual eigenlijk. Behalve dat het afgelopen jaar alles behalve business as usual was. Door de coronapandemie en alle maatregelen om die in te dammen, staat het hele land op scherp. En dat geldt helemaal voor de culturele en creatieve sector die door anderhalve metermaatregelen en lockdowns zwaarder dan gemiddeld is geraakt. Toch staat er in de verkiezingsprogramma's vrijwel niets te lezen over de wijze waarop de sector die klap te boven zou kunnen komen. Een aantal partijen pleit voor verhoging van het subsidiebedrag, wat natuurlijk is toe te juichen. De term 'herstel- of overbruggingsfonds' komt her en der voorbij. Maar ideeën over het voortbestaan van de sector na het ophouden van de noodsteun ontbreken geheel.

De steun die tot nu toe naar de sector is gevloeid, is succesvol geweest in het overeind houden van de zichtbare spelers: musea, gezelschappen en podia. Maar die steun is veelal generiek en bereikt een groot deel van de sector niet. In vijf hoofdstukken zetten we uiteen hoe binnen de letteren, de creatieve industrie, de beeldende kunst, de podiumkunsten en de film/av-industrie er grote verschillen zijn qua impact. Niet iedereen wordt even hard geraakt of op dezelfde manier. Dat heeft iets te maken met de aard van het werk: een gameontwikkelaar werkt lekker door tijdens de lockdown terwijl een klassiek musicus verplicht op de bank zit. Maar het heeft nog meer te maken met de manier waarop arbeid is georganiseerd en beloning geregeld.

Het Nederlandse kunst & cultuurbeleid vertoont enkele grove weffouten en die komen bloot te liggen in tijden van crisis. Dat was al zo tijdens de kredietcrisis en dat is nu weer zo. Het is onderliggend leed dat bij het toeslaan van een virus – of een andere ontwrichtende gebeurtenis – fataal blijkt te zijn voor een groot deel van de sector. In het concluderende hoofdstuk komen de fundamentele tekortkomingen aan bod die gelden voor de gehele sector, dwars door alle disciplines heen, en die zijn verergerd door corona.

In afwachting van hulp op korte termijn en een koerswijziging op de lange, doen kunstenaars en kunstprofessionals wat ze altijd doen in dit soort gevallen: de broekriem aanhalen en zichzelf opnieuw uitvinden. Bij wijze van intermezzo tussen de artikelen vroegen wij zes instellingen en gezelschappen naar de nieuwe initiatieven die ze het afgelopen jaar hebben ontwikkeld. Ze hielden op die manier contact met het publiek, bedachten innovatieve manieren van werken en wisten er soms zelfs wat aan te verdienen.

Miraculeuze nieuwe verdienmodellen leverden deze inspanningen echter niet op. Overheidsinvesteringen zijn en blijven noodzakelijk, maar vooral noodzakelijk is een visie op de inzet van die investeringen. Niet om pleisters te plakken en noodverbandjes aan te leggen, maar om de sector echt gezond te maken. Dat mist in de verkiezingsprogramma's.

Marianne Versteegh
Edo Dijksterhuis

LETTEREN

HET ESSENTIËLE KARAKTER VAN BOEKHANDELS

1

Dat auteurs profiteren van corona en de toegenomen leesdrift is over het geheel genomen een misvatting. Er zijn in Nederland namelijk maar heel weinig schrijvers, grofweg negentig, die kunnen leven van hun royalties. Uit onderzoek van KVB Boekwerk uit 2019 blijkt dat de rest van de schrijvers vooral rondkomt dankzij nevenactiviteiten als lezingen, workshops en andere publiekoptredens. Activiteiten die door de coronacrisis grotendeels stil zijn komen te liggen.

Maria Vlaar, voorzitter van de Auteursbond, sloeg al in maart vorig jaar alarm in een open brief

in de Volkskrant. Om de schade van de eerste lockdown voor auteurs in kaart te brengen opende de Auteursbond op 17 maart 2020 een coronaschademelder. "Binnen een paar dagen kwamen daar al honderden meldingen binnen van auteurs die hun inkomsten van de ene op de andere dag zagen kelderen."

De Auteursbond vertegenwoordigt een brede groep aan auteurs, van romanschrijvers en vertalers tot scenarioschrijvers. In al die subcategorieën ziet Vlaar slachtoffers van de crisis. Bijzonder zwaar is de situatie volgens Vlaar echter voor kinderboekenauteurs. "Schrijvers krijgen maar 10% van de opbrengst en er zijn bijna geen kinderboekenschrijvers die kunnen leven van de verkoop van hun boeken." Kinderboeken worden bovendien meer gelezen via bibliotheken dan dat ze gekocht worden. Kinderboekenschrijvers moeten het hebben van met name bezoeken aan scholen, optredens in bibliotheken en leesvaardigheidslessen.

Romancier, columnist en essayschrijver Alma Mathijssen stelde haar afzeggende opdrachtgevers aan het begin van de coronacrisis voor om het verlies van de afgelaste optredens te delen. "Ik heb inmiddels met meerdere opdrachtgevers afgesproken dat nu 50% wordt betaald en de rest als het programma later plaatsvindt," twitterde ze eind maart, en ze riep mede-zzp'ers op om hetzelfde te doen.

Van schrijvers wordt verwacht dat hun werk en inkomen coronaproof zijn. Speelt hun leven zich niet vooral binnenskamers af? Je zou denken dat een lockdown juist de ideale omstandigheden creëert voor het schrijven: weinig afleiding, geen reden tot FOMO, geen afleidende sociale activiteiten. Bovendien laat CPNB-onderzoek zien dat we meer zijn gaan lezen tijdens de coronacrisis. Een en al goed nieuws voor de literaire sector dus? Een rondgang laat zien dat vooral auteurs en boekhandels het zwaar hebben.

De meeste opdrachtgevers reageerden positief op haar voorstel, vertelt Mathijssen. Toch moet het succes van die actie ook weer niet overschat worden. "Want je krijgt in eerste instantie maar de helft en als het evenement wordt verzet, na afloop de andere helft. Maar daarvoor heb je wel twee data vrijgehouden. In feite gaat het dus om een dubbele boeking die maar voor de helft wordt uitbetaald."

Schrijvers kunnen net zoals andere zzp'ers in aanmerking komen voor de Tussentijdse Overbruggingsregeling

Zelfstandig Ondernemers (Tozo), maar in veel gevallen biedt dat nauwelijks uitkomst. Om voor de Tozo in aanmerking te komen moet je een maandinkomen hebben onder het bijstandsniveau (€1075), dat dan tot dat niveau wordt aangevuld. Auteurs verdienen gemiddeld €2000 in goede tijden en nu nog maar €1000. Teveel om honger te lijden maar te weinig om de hypotheek of huur te betalen en te veel voor de Tozo.

OMSCHOLEN TOT LERAAR

Om schrijvers tegemoet te komen heeft de Auteursbond een eigen steunfonds opgezet samen met rechtenorganisaties als BumaStemra en Lira, die samenwerken in de Federatie Auteursrechtbelangen. Uit eigen reserves werd door de organisaties in totaal €5 miljoen vrijgemaakt en de minister heeft dit bedrag vervolgens verdubbeld. Voor schrijvers, vertalers en journalisten stelt dit fonds €900.000 beschikbaar, die gelijkelijk verdeeld wordt over de Auteursbond en de Nederlandse Vereniging voor Journalisten. Maar ook deze middelen schieten tekort. De Auteursbond kreeg in de eerste ronde 248 aanvragen binnen en kon er maar 67 honoreren met een gemiddeld bedrag van €2500. Het fonds stemt de toekenningen af met het Letterenfonds, dat een aantal eigen steunregelingen heeft. Wie van het Letterenfonds geld ontvangt, komt

niet in aanmerking voor het fonds van de Auteursbond, en vice versa.

Binnen de literaire sector is de auteur het kind van de rekening en volgens Maria Vlaar van de Auteursbond gaat dit uiteindelijk de hele sector schaden. "Als iemand als Jelle Brandt Corstius besluit zich om te scholen tot leraar, dan oogst hij lof omdat hij zo flexibel is, maar ik denk dan: weer een publiekstrekker die afhaakt. De sector moet veel zuiniger zijn op auteurs." Zij pleit dan ook voor ruime steun aan auteurs, zonder al te veel voorwaarden. "Vooral nu de vaccinaties en het einde van de crisis in zicht zijn zou ik zeggen: geef alle auteurs die erom vragen €20.000, dan kunnen we na de zomer verder met een gezonde literaire sector."

Een bescheiden oplossing voor het wegvallen van inkomsten uit publiekoptredens is het verplaatsen van activiteiten naar online. Zo lanceerde De Schrijverscentrale het project Schrijver op je scherm. Schrijvers kunnen hier geboekt worden voor een digitaal, interactief bezoek of een persoonlijke schrijversvideo. De Auteursbond juicht dit soort ontwikkelingen toe, maar Vlaar wijst er wel op dat het om slechts een fractie gaat van het aantal optredens onder normale omstandigheden. "Het probleem is nu niet zozeer dat er inkomsten wegvallen doordat reeds geplande optredens worden afgezegd, maar dat er überhaupt niets meer wordt gepland en de auteur een lege agenda en daardoor een lege portemonnee heeft."

Alma Mathijssen is erg blij met organisaties die kiezen voor online in plaats van afzeggen. "Het is niet perfect," vindt zij. "Maar het is de beste aanpassing aan deze tijd. Je maakt er schrijvers blij mee, want die kunnen blijven optreden. En je maakt het publiek blij, want dat wil, zeker nu, wel wat vertier."

LAGE VRIJWILLIGE BIJDRAGE

Voor literaire podia brengt de overstap naar online een financiële uitdaging met zich mee. Dat merkte Michaël Stoker, directeur van het International Literature Festival Utrecht (ILFU), afgelopen najaar. De derde editie van het jaarlijkse festival was in volle gang toen op dag vier, 28 september, nieuwe coronamaatregelen werden aangekondigd die voorschreven dat er bij publieksevenementen maximaal dertig mensen aanwezig mochten zijn. Een groot deel van de programmering

verhuisde naar het internet, iets waar de organisatie gelukkig al vanaf de eerste lockdown rekening mee had gehouden. Inhoudelijk bood het uitkomst. Het festival kon, met uitzondering van een aantal niet-coronaproof elementen zoals de jaarlijkse boekenmarkt, gewoon

“Schrijvers krijgen maar 10% van de opbrengst en er zijn bijna geen kinderboekenschrijvers die kunnen leven van de verkoop van hun boeken.”

doorgaan. Financieel betekende het echter een terugval. Stoker: "We lieten mensen zelf bepalen wat ze voor een online programma wilden betalen, met een minimum van €3. Dat maakte wel uit: je zag dat het gros van de bezoekers aan de lage kant inzette."

Toch is ILFU het eerste coronajaar financieel goed doorgekomen, zegt Stoker. Het festival drijft op een mix van subsidies

van het Letterenfonds, de gemeente Utrecht en de provincie Utrecht. Samen dekken die 50% van de kosten. De overige 50% zijn eigen inkomsten uit kaartverkoop, private sponsoring en fondsenwerving. Dat sponsorgeld had het festival al binnen toen de crisis toesloeg. De kaartverkoop daalde met 60% ten opzichte van eerdere edities (die grofweg 20.000 bezoekers trokken), maar dit verlies werd opgevangen door een bijdrage uit het eerste steunpakket van minister Van Engelshoven.

Voor Tilt in Tilburg, de literaire organisatie die medeverantwoordelijk is voor het jaarlijkse Tilt Festival, was 'doorgaan in iets andere vorm' geen optie. Het festival zou begin maart 2020 plaatsvinden, in het op dat moment zwaarst getroffen gebied. Toen later in het jaar ook duidelijk werd dat de organisatie vanuit de provincie Noord-Brabant geen subsidie meer zou ontvangen, koos directeur Bijke Aarts voor een radicale koerswijziging. "We richten ons niet meer primair op publiekprogramma's maar voornamelijk op residenties en publicaties. Publieksactiviteiten zullen er in mindere mate nog wel zijn, maar dan altijd gerelateerd aan de residenties. De nieuwe richting is vooral het gevolg geweest van een herijking na het wegvallen van de provinciesubsidie, maar het wegvallen van de publieksprogrammering naar aanleiding van corona is zeker ook van invloed geweest."

VIER DAGEN RONDFIETSEN

Naast de auteurs hebben vooral de boekhandels het zwaar te verduren. Een op de drie boekhandels in grote steden dreigt om te vallen als gevolg van de coronacrisis, zo meldde de Boekverkopersbond

DE WARMER WINKEL: PEEP-SHOW PALACE

Het Peepshow Palace van theatergroep De Warme Winkel is geïnspireerd op het klassieke sekstheater en bestaat uit een twee verdiepingen tellende cirkel van privécabines die rondom een draaiend podium zijn geplaatst. Hierdoor wordt de afstand tussen publiek en performers niet te groot en kan er toch genoeg publiek komen om het spelen rendabel te maken.

De Warme Winkel speelde in deze opzet met de spanning tussen noodzakelijke social distance en de behoefte aan een gezamenlijke ervaring. Iedere toeschouwer in het Peepshow-theater zit eigenlijk geïsoleerd en blijft er tegelijkertijd toch bewust van dat hij of zij niet alleen kijkt. De capaciteit van het theater zoals het in de Brakke Grond werd neergezet, was 94 mensen per voorstelling, maar het ontwerp is modulair uit te breiden of te verkleinen.

Het idee van een peepshow-theater kwam voort uit de wens om artistiek te reageren op de Covid-19-maatregelen en de noodzaak om het werk anders te presenteren. Om ook bevriende makers een podium te bieden, ontstond het idee van het Peepshow Palace Festival.

In totaal verwelkomde het Peepshow Palace Festival 6.000 bezoekers. De website peepshowpalace.nl trok 30.462 unieke bezoekers, de sociale mediaberichten hadden samen een bereik van 98.134 mensen. Daarnaast genereerden het idee en de uitvoering veel media-aandacht.

Het bouwen van het Peepshow Palace was eenmalig een flinke investering. Maar het project is wel degelijk bedacht om ook zakelijk gezien zin te hebben. In de Brakke Grond (waar het Peepshow Palace afgelopen zomer stond) zouden op 1,5 meter slechts twintig tot dertig mensen hebben gepast. Door de opzet van het Peepshow Palace ging de capaciteit omhoog naar bijna honderd toeschouwers. Dat is een acceptabele capaciteit voor kleine zaal-voorstellingen, waar in principe voldoende recette behaald moet kunnen worden voor spelende gezelschappen om quitte te draaien.

De Warme Winkel sluit hergebruik van het Peepshow Palace-concept niet uit. "Er was al interesse van andere partijen voordat we in de tweede lockdown belandden. Maar door de unieke en mobiele theateropstelling hebben we ook post-corona leuke plannen met het theater," aldus Lisa Groot, verantwoordelijk voor marketing en publiciteit.

2

In Duitsland, België en Frankrijk zijn boekhandels vanwege de maatschappelijke functie bestempeld tot essentiële winkels, die ook tijdens een zware lockdown open mogen blijven. Anne Schroën pleit voor eenzelfde besluit in Nederland. Op 27 januari wendden ook een honderdtal schrijvers zich met hetzelfde verzoek tot premier Rutte. "In een rechtsstaat die vrijheid, overleg en redelijkheid nastreeft, vervullen boekhandels niet alleen een commerciële, maar ook een democratische functie," schrijven zij in een open brief, ondertekend door onder anderen Remco Campert, Anna Enquist, Arthur Japin, Herman Koch, Kees van Kooten, Saskia Noort en Connie Palmen.

BOEKLANCERING MET DINER

Dat boekhandels een spelfunctie in het literaire landschap vervullen, blijkt ook uit een bericht van Trouw van 14 januari 2021. Uitgeverijen, zo meldt het artikel, stellen nieuwe boektitels vanwege de lockdown wekenlang uit. De reden: zonder de fysieke boekhandels zijn ze bang dat de nieuwe boeken ondersneeuwen in het aanbod.

Ook Rianne Blaakmeer, commercieel directeur en medeoprichter van literaire uitgeverij Pluim, geeft aan dat de boekhandel gemist wordt. "Door grote stapels neer te leggen, een mooie etalage te maken of gewoon enthousiast aanprijzen kan een boekhandelaar een debutant of een wat minder bekende roman echt onder de aandacht brengen. Dat missen we nu."

Vandaar dat de uitgeverij per titel kijkt of het slim is om nu uit te geven, of te wachten tot de boekhandels weer open zijn. Pluim had het geluk dat de eerste titel op de rol voor dit jaar de bundel van Lieve Marsman was, die op de dag dat de bundel zou verschijnen ook gekroond werd tot nieuwe Dichter des Vaderlands. "Dat boek kwam dus wel gewoon uit, ondanks de sluiting van de boekhandels. Maar voor andere literaire titels wordt het spannender."

Blaakmeer geeft aan de toekomst 'niet negatief' tegemoet te zien. Ze heeft er reden toe: Pluim is een jonge uitgeverij, gestart in 2018. De groei van de eerste jaren werd ook in 2020 doorgezet. Ook andere uitgeverijen lijken vooralsnog weinig schade te ondervinden, zo bericht Trouw, aangezien veel uitgeverijen nog kunnen teren op oude titels. Bovendien ziet Blaakmeer ook positieve

kanten van de coronacrisis. "Deze tijd dwingt ons om veel creatiever met online middelen om te gaan en nieuwe samenwerkingen aan te gaan. Zo bieden we ter lancering van een van het nieuwe boek van Jaap Goudsmit een online lezing aan, met een thuisbezorgd diner van restaurant Hemelse Modder. Zonder lockdown hadden we zoiets nooit bedacht."

Toch benadrukt ook Blaakmeer het belang van de boekhandels. "In de online verkoop zijn het vooral de top 10-boeken die het echt goed doen. Zonder het snuffelen zullen minder bekende literaire titels het moeilijker hebben." De effecten op lange termijn zullen pas voelbaar worden als de boekhandels lange tijd dicht blijven, denkt Blaakmeer. "Zolang de boekhandels maar weer opengaan, komt het goed."

Ook schrijfster Alma Mathijssen kijkt uit naar de heropening van de boekhandels. In het najaar kwam haar nieuwe roman *Bewaar de zomer* uit, met een boekpresentatie via livestream maar zonder de gebruikelijke tour langs boekhandels door het hele land. "Die bezoeken aan boekhandels brengen financieel misschien niet zo veel op," zegt Mathijssen, "maar ze zijn zo belangrijk omdat je daar echt in gesprek gaat met je lezers. Dat directe contact met lezers, dat is onvervangbaar."

Sarah van Binsbergen

"In de online verkoop zijn het vooral de top 10-boeken die het echt goed doen."

in april 2020 op basis van een peiling onder haar ruim 1400 leden. Uit de jaarcijfers over 2020 blijkt dat de online boekverkoop weliswaar met 27% steeg maar de fysieke verkoop met 11% is gedaald. In januari van dit jaar trok de bond opnieuw aan de bel met een open brief aan de Tweede Kamer, het kabinet, en 'alle lezers van Nederland'. Het gevaar is niet geweken, het is zelfs reëler dan ooit, schrijft voorzitter Anne Schroën in deze brief. "Boekverkopers leven niet van subsidie, zij zijn retailers, met doorlopende vaste kosten, bancaire verplichtingen en het uitblijven van huurcompensatie. Dit alles bezorgt veel boekverkopers slapeloze nachten, juist omdat het perspectief ontbreekt."

Het zijn vooral boekhandels in grote steden die de klappen van de crisis voelen, vertelt Schroën. "Dorpswinkels of boekhandels in de wijk, die sowieso al een sterke klantenbinding hebben, doen het over het algemeen heel aardig. Boekenpaleizen in normaal gesproken drukke winkelstraten hebben het veel zwaarder. Zij kampen met hoge huren en moeten het doorgaans veel meer hebben van passantenstromen dan die kleinere boekhandels."

Om de lokale boekhandel te steunen startte de CPNB met steun van onder andere het Letterenfonds op 14 januari 2021 de campagne #steunjeboekhandel. De campagne die zowel op internet als op radio en televisie breed werd uitgezet, boekt succes: binnen de kortste keren meldden verschillende boekhandels op sociale media dat hun omzet sinds het ingaan van de campagne was verdubbeld.

Schroën is zeer positief over de actie #steunjeboekhandel, maar wijst erop dat ook de online verkoop direct bij de lokale boekhandel de fysieke boekhandel niet echt kan vervangen. "Online is de verkoop heel doelgericht: je zoekt een boek en bestelt alleen dat boek. In de winkels profiteren veel boekhandelaars van het snuffeleffect: klanten stappen binnen om rond te kijken en worden eenmaal binnen aangestoken door het enthousiasme van een boekhandelaar. Of ze zijn wel specifiek op zoek naar een bepaald boek maar onderweg naar de kassa stuiten ze ook op de roman van de veelbelovende debutant waar ze toevallig iets over lazen, of een speciaal ingerichte themahoek over reizen waar ze ook nog een interessante titel uitvissen."

Daarnaast gaat er flink wat extra tijd zitten in het verwerken van online bestellingen. Boekhandelaren kiezen er vaak voor de bestellingen zelf rond te brengen op de fiets. Dat scheelt verzendkosten maar kost veel tijd. "Vier dagen rondfietsen staat qua omzet ongeveer gelijk aan wat een boekverkoper in een normale decemberperiode in vier uur verdiende", aldus Schroën. "Verdubbeling van omzet ten opzichte van de eerste week van januari, toen het werkelijk bar en boos was, is natuurlijk mooi. Maar twee keer een beetje is nog steeds heel weinig."

Enige terughoudendheid wat de netto-opbrengsten van de campagne betreft, is dus op z'n plek, bevestigt de CPNB desgevraagd. De campagne is dan ook vooral bedoeld om bewustwording over het belang van fysieke boekhandels te kweken. Aan tafel bij talkshow M wezen ambassadeurs van de campagne Adriaan van Dis en Roxane van Iperen erop dat een van de belangrijkste functies van de boekhandel is om ook minder fervente lezers over de drempel te helpen, door advies op maat te geven. De boekhandel draagt bij aan geletterdheid in de samenleving en heeft op die manier ook maatschappelijke impact. Onderzoek van KVB Boekwerk uit 2019 bevestigt dit en laat zien dat de maatschappelijke impact van boekhandels nog verder reikt: dankzij hun culturele uitstraling en recreatieve functie verhogen ze de aantrekkelijkheid en leefbaarheid van een buurt.

CREATIEVE INDUSTRIE INTEREN, BIJSTELLEN & VOLHOUDEN

“De eerste lockdown veegde in één keer mijn hele agenda leeg voor een aantal maanden.” Nathan Reinds fotografeert concerten, festivals en andere live producties zoals Tv-programma’s, dus voor hem kwam het werk al direct volledig tot stilstand. “Van reguliere shows in de Ziggo Dome en Ahoy tot het Eurovisie Songfestival, de Dutch Grand Prix en de grote festivals in Nederland: vrijwel alles wat gepland stond in maart, april en mei was weg. Dat gaf in eerste instantie een gevoel van verslagenheid. Dat wat een topjaar had moeten worden, viel volledig in duigen.” Toch lukte het

Reinds om de knop om te zetten. “Ik ben veel in gesprek gegaan met mijn opdrachtgevers: hoe konden we samen zichtbaar blijven en wat was daarvoor nodig? Daar het initiatief in nemen heeft mij veel opgeleverd.”

Maaïke van der Zee is minder fortuinlijk. Trouwkaarten zijn normaal gesproken de core business voor de ontwerper, en de coronacrisis heeft haar beroepspraktijk enorm geraakt. “Eigenlijk heeft iedereen die werkzaam is in de trouwbranche het heel zwaar. Er wordt momenteel amper getrouwd, of er wordt getrouwd met een klein budget en slechts een handvol gasten, waardoor er geen trouwkaarten meer worden besteld.”

Binnen de architectenbranche vallen ook klappen, met name bij bureaus die zich richten op de private markten: horeca, retail en cultuur. “Op dit moment merk je een verschuiving in opgaven: de studio doet momenteel meer woningbouw en particuliere opdrachten. Er zijn minder aanvragen van kantoren en de horeca ligt natuurlijk nagenoeg stil,” vertelt architect Renée Appelo, die sinds 2015 haar eigen, vijfhoekige architectenbureau runt. “Het afgelopen jaar heb ik grotendeels besteed aan een nieuw hotelconcept

Sommige ontwerpers zagen hun agenda binnen een dag leeglopen, andere akkerden gedurende de lockdown gewoon verder. Maar als geheel krijgt de creatieve sector een gevoelige tik. En die zal nog jaren doorklinken want relaties met opdrachtgevers zijn verwaterd, het opdrachtniveau voor freelancers zal langzaam herstellen en reserves zijn opgebruikt. In aanvulling op generieke steunmaatregelen voor het heden heeft de sector behoefte aan een innovatiefonds voor de toekomst.

klappen vielen bijvoorbeeld bij interieurontwerpers of de klassieke grafische ontwerpers,” vertelt Vicky Fasten, zakelijk adviseur bij de Beroepsorganisatie Nederlandse Ontwerpers (BNO). “Maar binnen een deel van de creatief-zakelijke dienstverlening en de wereld van social design, de ontwerpers die zich met maatschappelijke vraagstukken bezighouden, bleef de situatie eigenlijk heel stabiel.”

AFGESNEDEN VAN OPDRACHTGEVERS

Vanaf het begin van de coronacrisis houdt de BNO op haar website een uitgebreid coronadossier bij met nieuwsberichten, informatie over steunmaatregelen en de lobbyactiviteiten van de BNO, temperatuurmetingen over de situatie in het veld en blogs. Het eerste bericht met betrekking tot corona dateert van 17 maart 2020, toen Nederland nog geen 48 uur in lockdown was. Over de eerste belronde met bureaus schreef de beroepsorganisatie: “[Het ziet] er naar uit dat er voorlopig nog voldoende lopende opdrachten zijn om door te kunnen werken. Wel zijn de consequenties voor freelancers groot, want bureaus zetten ze voorlopig niet meer in.”

“Dat wat een topjaar had moeten worden, viel volledig in duigen.”

aan de grens van Amsterdam. Behalve één van de architecten was ik tijdens de ontwerpfase ook conceptontwikkelaar en creatief eindverantwoordelijk. Het hotel is zo goed als het ging open gegaan, maar draait natuurlijk absoluut niet zoals het onder normale omstandigheden zou doen.”

Zoals de voorbeelden van Reinds, Van der Zee en Appelo illustreren, werden de eerste coronagolf en lockdown ook binnen de creatieve industrie direct gevoeld maar was de impact niet overal even groot. “Hele harde

Een van de mensen die dat aan den lijve ondervond is Martijn Rijken, die inmiddels 23 jaar werkzaam is als grafisch ontwerper en illustrator. Rijken is van meet af aan zzp’er geweest en kon altijd rekenen op freelance klussen bij reclamebureaus, maar medio maart kwam daar abrupt een einde aan. “Iedereen hield zijn budgetten vast in afwachting van meer duidelijkheid. De bureaus hadden het zelf nog wel druk, hoorde ik, maar ze huurden nergens nog freelancers voor in. Alles bleef opeens ‘in-house’.”

Het werd voor Rijken steeds moeilijker om als zelfstandige in contact met en op de hoogte te blijven van de branche. “Je komt niet meer bij bedrijven, je ontmoet niemand echt. Via email en telefoon zijn veel mensen kort en terughoudend.”

EEN HALF JAARSALARIS VERLIES

“Ik heb sinds half maart 2020 geen inkomen meer. En omdat ik kantoor aan huis heb, heb ik geen recht op andere steun dan de Tozo”, vertelt Van der Zee. Zij deed in een vroeg stadium een aanvraag voor de Tozo en kreeg die ook; het hele proces verliep erg soepel. “Maar sinds de partnertoets is ingevoerd heb ik er helaas geen recht meer op.”

Rijken maakte eveneens aanspraak op de Tozo, voor een aantal maanden. De beperkingen van deze steunmaatregel werden voor hem pijnlijk duidelijk toen hij in november €975 verdiende met een klus, en vervolgens minder dan €100 additionele steun ontving voor die maand. Omdat Rijken vanuit huis werkt, komt hij evenals Van der Zee niet in aanmerking voor andere steunmaatregelen en teert hij flink in op zijn reserves. “Wat een overbruggingsregeling moet zijn, voelt meer als uitstel van executie.”

De BNO doet jaarlijks onderzoek naar de economische gesteldheid van de ontwerpsector. Uit de antwoorden van de branchemonitor 2021 blijkt dat zo’n 30% van de zzp’ers vooral gebruik maakt van de Tijdelijke Overbrugging voor Zelfstandige Ondernemers (Tozo). Van de ontwerp bureaus vroeg 50% steun aan binnen de eerste Noodmaatregel Overbrugging voor Werkgelegenheid (NOW) en gebruikte 29% de tweede NOW-overbrugging.

“Of men heeft de steun niet nodig, is voldoende zelfredzaam. Of men wil niet aanvragen. Of deze mensen dūrven niet aan te vragen.”

Uit dezelfde gegevens kwam naar voren dat de helft van de respondenten geen gebruik had gemaakt van de steunmaatregelen. Een frappant percentage, vonden ook Fasten en haar collega’s. “Dat kan drie dingen betekenen. Of men heeft de steun niet nodig, is voldoende zelfredzaam. Of men wil niet aanvragen. Of deze mensen dūrven niet aan te vragen.”

Die ‘angst’ voor het aanvragen van steunmaatregelen bleek veel groter dan verwacht. Een regeling als de garantieregeling Kleine Kredieten Corona is bijvoorbeeld gunstig te noemen vanuit bedrijfsmatig opzicht. Hiermee kan een ondernemer tussen de €10.000 en €50.000 lenen tegen een laag rentepercentage, waarbij de overheid voor 95% garant staat. Fasten: “Toch beginnen velen te huiveren bij het woord ‘krediet’. In plaats daarvan gaan ze op hun eigen reserves interen, wat ik dan weer zeer onverstandig vind. Daarin wordt ook wel pijnlijk duidelijk dat niet alle zelfstandigen even ondernemend zijn. Sommigen hebben minder financieel inzicht en dat wordt in tijden van crisis problematisch.”

Volgens Fasten sluiten een aantal steunmaatregelen door hun generieke karakter niet goed aan op het versnipperde landschap van zelfstandigen. Wat, zoals eerder gezegd, niet wegneemt dat veel ontwerp bureaus profiteerden van de NOW en dat door zelfstandigen dankbaar gebruik is gemaakt van de Tozo en de TVL, toen dat instrument na veel lobby eindelijk open stond voor ontwerpers.

Korneel Evers is zo iemand die achter het net vist. Hij werkt onder andere als acteur, muzikant en schrijver en laat zich inhuren voor voice-overs. Ook hij zat vanaf de eerste lockdown ettelijke maanden thuis zonder werk. Omdat hij zijn facturering door een payrollbedrijf laat doen, is hij formeel geen zzp’er. Voor de Tozo kwam hij dus niet in aanmerking en andere steunmaatregelen waren ook niet op hem van toepassing. “In het begin heb ik wel WW aangevraagd. Maar toen er ineens een factuur die was blijven liggen betaald werd, mocht ik daarvan meteen alles weer terugbetalen. Toen heb ik de WW-uitkering direct weer stopgezet. Uiteindelijk heeft de crisis mij een half jaarsalaris uit mijn eigen reserves gekost.”

ADVERTEREN STOPT NIET

Niet alle creatieven zien de (nabije) toekomst somber in. Pascal Vugts is content creator/copywriter bij een middelgroot reclame- en communicatiebureau en zag zijn bureau door een kleine dip gaan tijdens de eerste lockdown. “Toch herstelden we ons vervolgens snel. We hebben ondanks alles een goed jaar gedraaid en talloze opdrachten gedaan.” Voor de toekomst voorziet hij weinig ingrijpende veranderingen. “Ik hoop wel dat we snel weer naar een situatie kunnen waarbij klanten bij ons op bezoek kunnen komen, en wij ook bij hen als we ons werk gaan presenteren. Maar communicatie gaat door, of dat voor een klant nu intern of extern is. Social media stopt niet, adverteren stopt niet. Kortom, het werk loopt voor wat mij betreft ‘gewoon’ door.”

Wat ook door zal gaan, zeker als ‘de anderhalve meter maatschappij’ straks in het verleden ligt, zijn bruiloften. Maaike van der Zee ziet de toekomst van haar ontwerpstudio dan ook positief tegemoet. “Mensen zullen blijven trouwen, dus op een zeker moment krijg ik het hopelijk weer heel druk.”

Maar de crisisbestendigheid van Vugts en veerkracht van Van der Zee zijn niet exemplarisch voor iedereen in de sector. In

juli 2020 hielp BNO het Stedelijk Museum bij een enquête over de inhoudelijke en financiële impact van de coronacrisis onder zo’n honderd ontwerpers. Meer dan een kwart van de respondenten gaf aan dat het werk vrijwel stillag. Bij 44% liep het werk nog deels door. En 30% zei dat het werk doorging maar in een andere vorm.

Uit datzelfde onderzoek bleek dat slechts 12% inschatte dat alles bij het oude zou blijven. Maar liefst de helft van de creatief ondernemers verwachtte op de lange termijn significant minder opdrachten en inkomsten te hebben. Wel dacht 38% dat werk en inkomsten voldoende zouden zijn om van te leven en de onderneming voort te zetten. Al met al maakt de sector zich op voor een meerjarige nasleep van de crisis.

Fotograaf Nathan Reinds verwacht weinig concert- en festivalbezoek in 2021. “Fotografieren zal vooral in de TV-branche plaatsvinden en zo nu en dan een ‘anderhalve-meter-productie’ met klein publiek in de zaal.” Hij is in de zomer van 2020 dan ook een nieuw bedrijf gestart waarmee hij ondernemers en bedrijven adviseert in het ontwikkelen van een merkidentiteit.

Ook acteur/auteur Korneel Evers verwacht weinig van 2021. “Veel lopende TV- en filmprojecten zijn afgelopen zomer alsnog gedraaid; die komen pas uit als er weer publiek naar de bioscopen mag. Hierdoor is er amper energie gestoken in de ontwikkeling van nieuwe projecten.” Omscholen is voor hem niet aan de orde. “Door een echt andere weg in te slaan, mis je kansen om te doen waar je echt gelukkig van wordt. Dan maar even met wat minder geld.”

GROEIEN OM TE OVERLEVEN

BNO-adviseur Fasten ziet voor de nabije toekomst zeker nog beren op de weg. Maar er zijn volgens haar ook kansen. “Wat ons onderzoek laat zien is dat veel ontwerpers en andere creatieven ook goed in staat zijn met crises en grote veranderingen om te gaan.” Meer dan driekwart van de ondervraagden is van mening dat ontwerpers juist een belangrijke rol kunnen spelen in de huidige crisis, bijvoorbeeld door het aandragen van praktische oplossingen voor leven, werken en recreëren in een ‘anderhalve meter-maatschappij’. De website

“De Europese culturele en creatieve sector is een van de grootste slachtoffers is van de coronacrisis; de omzetsdaling van 31% is bijvoorbeeld groter dan in de toeristische industrie (-27%).”

van BNO geeft daar enkele voorbeelden van en het eind 2020 door de BNO gepresenteerde Dutch Designers Yearbook staat er vol mee.

“Ontwerpers zijn getraind in het oplossen van problemen en vormgeven van nieuwe mogelijkheden”, stelt Fasten. “Een innovatiefonds, specifiek gericht op de creatieve sector, zou daar volgens ons aan bij kunnen dragen.”

De BNO lobbyt ook voortdurend voor een bredere toegankelijkheid van bestaande innovatiestimuleringsregelingen. Eén van die regelingen is de MKB-innovatiestimulerings Regio en Topsectoren (MIT). De MIT zorgt er onder andere voor dat projecten van het MKB

beter aansluiten bij de innovatieagenda’s van de topsectoren, waaronder die van de creatieve industrie. De regeling is nu beperkt van omvang, zwaar overtekend (het budget was op de dag van inschrijving al driemaal overvraagd) en net als veel andere regelingen niet inzetbaar voor zogenaamde niet-technologische innovatie. De BNO pleit voor meer budget en ruimere toegang voor ontwerpers die zich bezighouden met sociale innovatie.

De BNO-lobby sluit aan bij het eind januari 2021 verschenen onderzoeksrapport *Culturele en Creatieve Sector sleutel tot herstel Europese economie* van consultantsbureau

Ernst & Young, gemaakt in opdracht van GESAC (European Grouping of Societies of Authors and Composers). Dat stelt dat de Europese culturele en creatieve sector een van de grootste slachtoffers is van de coronacrisis; de omzetsdaling van 31% is bijvoorbeeld groter dan in de toeristische industrie (-27%). Het rapport beveelt onder andere grootschalige overheidssteun aan, alsmede het stimuleren van particuliere investeringen in bedrijven, instellingen, ondernemers en makers. Een andere aanbeveling in het rapport is het oormerken van 2% van de Recovery and Resilience Facility (het EU-herstelfonds waarin ruim € 670 miljard beschikbaar is voor alle lidstaten) voor de hele Europese culturele en creatieve sector.

Bij de medio februari 2021 gelanceerde Branchemonitor, waarin BNO terugblikt op de cijfers van 2019, werd een klein staatje toegevoegd over de omzetverwachtingen bij zzp’ers en bureaus voor 2021. Hieruit blijkt dat respectievelijk 38% van de zzp’ers en 41% van de bureaus verwacht dit jaar meer omzet te zullen draaien ten opzichte van ‘rampjaar’ 2020. Voor Renée Appelo en haar architectuurstudio zal veel vooral afhangen van de economische lange termijn gevolgen. “Van mijn collega’s binnen de architectuur en de bouw hoor ik dat er momenteel nog genoeg werk is, maar ook dat men zich zorgen maakt over de komende paar jaar.” Appelo past zich aan en focust met haar team momenteel meer op de markten waar nu de vraag vandaan komt. “Waar ik voor de coronacrisis nog wat vaker bedankte voor aanvragen ben ik momenteel scherper op acquisitie. Groei is voor mij nooit een drijfveer geweest, maar blijkt nu wel een middel om te kunnen blijven doen wat ik graag wil. Groeien om te overleven, dat is het eigenlijk.”

Miriam van Ommeren

LAM: THUIS MUSEUM & DE KIJK- TELE- FOON

Tijdens de eerste lockdown bedachten de medewerkers van LAM, een particuliere kunstinstelling in Lisse, het Thuis Museum. Via de Instagramaccount @thuismuseum en een speciale nieuwsbrief werd dagelijks een kunstsnack verstuurd, een mini-opdracht gebaseerd op de kunstwerken uit de LAM-collectie. Goed voor hoofd, hart en handen, en leuk voor alle leeftijden, met of zonder kennis van kunst. Met de kunstsnacks ga je anders kijken naar je eigen omgeving en dagelijkse leven. Je zet je aandachtige museumblik in buiten het museum.

Na enkele weken kwam daar De Kijktelefoon/The Viewphone bij, een ‘ouderwets’ één-op-één telefoongesprek (zonder beeld!) met een van de LAM Kijkcoaches die normaliter bezoekers welkom heten en begeleiden in het museum. Door een kunstwerk in geuren en kleuren te beschrijven, stimuleren zij de beeldingskracht van de beller.

Deze service werd een internationale hit. Na een lovende recensie op de veilingsite Artnet, kreeg het museum belverzoekjes van over de hele wereld. Mensen uit onder andere Egypte, Frankrijk, Pakistan, de VS, Duitsland en Italië zetten speciaal hun wekker om met een LAM-Kijkcoach te praten. Persaandacht voor De Kijktelefoon was er van onder meer Het Financieele Dagblad, Omroep West (radio en TV) en radio 5.

De Kijktelefoon was in beginsel kosteloos en leverde financieel niets op. Wel konden de publieksmedewerkers gewoon doorwerken en doen waar ze in uitblinken: contact maken met de doelgroep. Inmiddels wordt De Kijktelefoon aangeboden voor €7,50 per gesprek (circa 15-20 minuten). Net als bij de gewone toegangskaarten van LAM kiest de bezoeker zelf of hij betaalt of zich laat sponsoren. LAM hanteert deze betalingsvorm om voor iedereen toegankelijk te blijven.

Zonder corona waren deze nieuwe initiatieven er niet geweest. De Kijktelefoon past echter zo goed bij het concept van LAM - vanuit persoonlijk contact, eigen kennis en interesse kijken naar kunst - dat de service wordt voortgezet. Met intervallen wordt De Kijktelefoon nu voor periodes van enkele weken geactiveerd.

4

BEELDDE KUNST STRUCTUREN WORDEN GESTUT MAAR MAKERS VISSEN ACHTER HET NET

In de vroege weken van de eerste lockdown werden inktzwarte toekomstscenario's geschreven. De beeldende kunstsector zou op korte termijn tonnen verlies lijden en al snel miljoenen. Er werd gevreesd voor een bloedbad. De zorgvuldig opgebouwde en onderhouden culturele infrastructuur zou groot en acuut gevaar lopen.

Maar bijna een jaar later valt het mee. Of lijkt dat in ieder geval zo, op het eerste gezicht.

De musea, waarvan in de lente van 2020 een kwart voorspelde het einde van het jaar niet te halen,

staan allemaal nog overeind. Bij de drie instellingen die daadwerkelijk de deuren sloten - het Klederdrachtmuseum, het Tassenmuseum en Humanity House - was sprake van 'onderliggend leed' van financieel-organisatorische aard dat dateerde van voor de coronacrisis. Presentatie-instellingen gingen in de slaapstand en leden in stilte. Galeriestanden bleven open op afspraak en bekeerden zich en masse tot digitale platforms zodat er toch verdiend werd en de gevreesde faillissementsgolf uitbleef. En kunstbeurzen werden eerst uitgesteld, daarna afgelast en richtten zich inmiddels alweer op de volgende editie.

Eris één uitzondering, één groep die nu al in de knel zit en het vooruitzicht heeft alleen nog maar verder weg te zakken in de ellende: de kunstenaars. "Slechts een klein deel van de kunstenaars kan overleven door puur verkoop van werk via de galerie of eigen kanalen," weet Sepp Eckenhaussen, co-directeur van belangenorganisatie Platform BK. "Zij die wat verder zijn in hun carrière hebben spaargeld waar ze nu op interen, maar beginnend kunstenaars hebben het heel zwaar. De mogelijkheden om kunst te tonen en mogelijk verkopen zijn afgenomen. Daarnaast zijn ook de bijbanen die kunstenaars vaak hebben - gastdocentschap, art handling en natuurlijk de horeca - geraakt door corona. Het CBS heeft berekend dat het gemiddelde inkomen van zzp'ers in de kunsten in het derde kwartaal van 2020 met 68,2% is gedaald in vergelijking met het jaar daarvoor. Dat zijn alarmerende cijfers, zeker als je bedenkt dat kunstenaars onder normale omstandigheden

Een samenvatting van de corona-effecten op de beeldende kunst tot nu toe laat zich lezen als 'een kroniek van uitgestelde implosie'. Steunmaatregelen hebben ervoor gezorgd dat vrijwel de gehele infrastructuur nog overeind staat. Maar onder het oppervlak vindt uitholling plaats die vroeg of laat zijn tol gaat eisen. En de zwaarste lasten komen terecht op de smalste schouders: die van de kunstenaars.

broedplaatsen waardoor het aanbod betaalbare ateliers afneemt. Ruim 58% van de geënquêteerden gaf aan een contract voor bepaalde tijd te hebben dat eenzijdig door de verhuurder kan worden opgezegd. Maar liefst 46,6% vreest binnen een jaar de werkruimte te moeten verlaten. Een klein groepje heeft al eieren voor zijn geld gekozen en is zelf vertrokken om thuis aan de keukentafel verder te werken.

"Deze crisis is een wake up call," stelt Eckenhaussen. "Er moet een oplossing komen voor de inkomensonzekerheid van kunstenaars, misschien een basisloon. En het broedplaatsbeleid, dat gericht is op tijdelijkheid en sterk afhankelijk is van de conjunctuur, is toe aan herziening. Het liefst zou er een consistent landelijk beleid komen."

GALERIES OP DRIFT

Zo slecht als het gaat met de meeste makers, zo goed gaat het met een deel van de verkopers van beeldende kunst. De omzetten in de zogenaamde secundaire kunstmarkt, waar kunst wordt verkocht die minstens één eerdere eigenaar heeft gehad, zijn in coronatijd gelijk of liggen hoger dan daarvoor. Gedwongen thuiszitters benutten de lockdown om de zolder eens uit te mesten, wat zorgde voor flink meer aanbod. Omdat mensen tijd en geld over hebben - want: geen etentjes buiten de deur, vakantie of nieuwe auto - wordt er ook meer geboden en gekocht. Vooral online veilinghuizen draaien goed. "Voor 2020 had-

den we 20% groei begroot maar we haalden 60%," stelt Judith Konz, directeur van Kunstveiling.nl, in Het Parool.

Bij de galleries, de primaire kunstmarkt, is het beeld gevarieerder. "De toplaag blijft goed presteren, die hebben een groot en kapitaalkrachtig klantenbestand dat ze heel direct kunnen bereiken," constateert Philip de Jong, voorzitter van de Nederlandse Galerie Associatie. "Maar de zzp-galleries, en dan vooral die buiten de Randstad, zitten in zwaar weer. Belangrijke klanten als musea en bedrijfscollecties hanteren een voorlopige koopstop."

den we 20% groei begroot maar we haalden 60%," stelt Judith Konz, directeur van Kunstveiling.nl, in Het Parool.

Bij de galleries, de primaire kunstmarkt, is het beeld gevarieerder. "De toplaag blijft goed presteren, die hebben een groot en kapitaalkrachtig klantenbestand dat ze heel direct kunnen bereiken," constateert Philip de Jong, voorzitter van de Nederlandse Galerie Associatie. "Maar de zzp-galleries, en dan vooral die buiten de Randstad, zitten in zwaar weer. Belangrijke klanten als musea en bedrijfscollecties hanteren een voorlopige koopstop."

De NGA probeert verkoop te stimuleren met initiatieven als de Kunst Kado Bon, een tegoedbon zoals die ook voor boeken bestaat. En een deel van de handel is verschoven naar online, wat een revolutie mag heten in een branche die tot voor kort ronduit afkerig was van virtuele verkoopkanalen. Maar uit een enquête die Onderneming en Kunst in oktober 2020 uitzette onder Nederlandse galeriehouders blijkt dat 38% van de galleries weliswaar een stijging van online verkoop rapporteert maar dat driekwart minder dan 10% van de omzet realiseert via websites, digitale beurzen of online platforms.

Uit diezelfde enquête blijkt ook dat 62% van de galleries hun inkomsten heeft zien dalen sinds de aanvang van de pandemie. Daar staat echter tegenover dat ze ook minder kosten maken. Ze betalen in de meeste gevallen nog wel huur voor hun ruimte, maar geven niets uit aan kunstbeurzen. Die evenementen zijn belangrijk, want voor de meeste galeriehouders goed voor 50 tot 60% van de jaaronzet, maar deelname is ook bijzonder kostbaar.

Erik Hermida, directeur van Onderneming en Kunst en organisator van vier beurzen, zag zijn evenementen steeds opschuiven op de kalender en vervolgens doorschuiven naar 2021. "Op internationaal vlak zal er ook het komende halfjaar niets doorgaan, nationaal misschien wel," is zijn voorspelling. "Maar ons publiek is over het algemeen wat ouder en voorzichtig. Zelfs met zes meter brede gangpaden weet ik niet of mensen het aandurven naar de KunstRAI te komen. En de exposanten moeten er ook in geloven. Behoeftte aan weer een beurs hebben ze zeker. Beurzen bepalen toch een beetje het seizoenritme van de sector en zonder zijn galeriehouders een beetje op drift."

Hermida gelooft heilig in een herstart van het beurscircuit. "Voor het begin van de pandemie maakte iedereen zich op voor een goed jaar. Dit is geen kwakkelende sector. Zelfs de toeleveranciers van bijvoorbeeld stands of licht, waarvan er een paar afgelopen jaar failliet zijn gegaan, kunnen relatief eenvoudig opnieuw beginnen."

Wat Hermida wel steekt is dat de deelnemers aan zijn KunstRAI, Art Breda, Art on Paper en First Art Fair geen aanspraak kunnen maken op de steun van het Mondriaan Fonds die deelnemers aan Art Rotterdam wel krijgen. "Aan het begin van de crisis hebben we in kaart gebracht welke structuren in de sector van groot belang zijn en die je niet kwijt wilt raken," verklaart Mondriaan Fonds-directeur Eelco van der Lingen. "Daar horen de beurzen bij met een internationale uitstraling. Uiteindelijk zijn die van grote waarde voor de praktijk en de inkomsten van de Nederlandse kunstenaar wiens praktijk we willen steunen."

DREIGENDE BRAINDRAIN

Ondanks het uitblijven van de gevreesde kaalslag is het gevaar voor musea nog lang niet geweken, vreest Mirjam Moll, directeur van de Museumvereniging. "We zitten nu in een marathon van kleine crises

en moeten voorkomen dat die gaan werken als een kettingreactie. Waarschijnlijk normaliseert de situatie voor musea ook in de tweede helft van 2021 niet waardoor accountants bij de jaarrekening een verklaring van oordeelsoonthouding afgeven en Raden van Toezicht reorganisatie gaan eisen. Als dat bij de gezichtsbepalende musea gebeurt, volgt de rest. Dat zou een nachtmerrie zijn."

Ondanks de steun die vorig jaar vrij snel werd uitgetrokken voor instellingen in de BIS en de Erfgoedwet begint de museale infrastructuur zijn eerste scheuren te vertonen. Uit de tweemaandelijks Monitor Musea en Corona, waarmee de Museumvereniging de vinger aan de pols houdt bij haar ruim 400 leden, bleek vorig jaar al dat een derde van de musea tijdelijke contracten beëindigd heeft. Begin januari 2021 zei 10% van de musea ook te snijden in de vaste contracten.

"Dit komt bovenop de bezuinigingen op personeel die zijn gedaan naar aanleiding van de vorige crisis en waarvan de sector nog steeds niet is bijgekomen," stelt Moll. "De werkdruk gaat nu weer verder

5

MILL-STREET FILMS: GROETEN VAN GERRI

In de film *Groeten van Gerri* speelt Frank Lammers de 45-jarige scheikundeleraar Gerri van Vlokhoven die door de coronapandemie en lockdown gedwongen is les te geven vanuit huis. Tijdens een van zijn online lessen vergeet hij echter dat hij geen broek aan heeft waardoor zijn witte ondergoed in beeld komt en hij binnen de kortste keren viral gaat. Gerri groeit uit tot mediapersoonlijkheid met sponsordeals en fans, maar het succes stijgt hem naar het hoofd.

Groeten van Gerri kwam tot stand tijdens de lockdown van voorjaar 2020. Aangezien iedereen thuis op de bank zat en er nog geen protocol was voor filmsets, stelde de producent van Millstreet Films voor een project te bedenken dat acteurs voor het grootste deel gewoon zelf thuis konden draaien. Er werd gekozen voor een licht en grappig verhaal omdat het publiek wel toe was aan iets positiefs. Maar de film belicht ook het verdriet dat de coronacrisis bij veel Nederlanders veroorzaakt: het missen van warme momenten met familie en vrienden, contact dat voornamelijk via het beeldscherm verloopt, de eenzaamheid en het gebrek aan fysieke aanraking;

De film is verkocht aan Pathé Thuis, het streamingplatform van Nederlands grootste bioscoopketen Pathé. Daar deed *Groeten van Gerri* het heel verdienstelijk, met naar schatting zo'n 20.000 kijkers. Daarna is de film verkocht aan Netflix, waar hij een aantal weken in de top 10 stond. Vervolgens is hij ook nog uitgezonden op SBS. Al met al heeft *Groeten van Gerri* een zeer groot bereik. De opbrengsten deelt producent Millstreet Films met alle makers, die in eerste instantie gratis hebben meegewerkt.

Coronaproof films maken is inmiddels de standaard bij Millstreet Films. Afgelopen najaar is een speelfilm gedraaid en daarna een documentaire voor Netflix. In maart 2021 beginnen de opnames voor weer een nieuwe speelfilm.

6

10 10 Groeten van Gerri

werken. Door de enorme investeringen die ten goede komen aan het hele kunstenveld en het snelle schakelen, zijn de doemscenario's uit de eerste weken voorkomen."

Op 28 augustus 2020 werd een tweede steunpakket ter waarde van €482 miljoen toegezegd. Maar zo snel als de eerste €300 miljoen zijn weg naar de sector vond, zo traag gaat het met het tweede pakket. Vier maanden later zit het geld nog steeds vast in een kastje-naar-de-muur-traject tussen de ministeries van Financiën en OCW. "Dat geld moet worden uitgegeven via bestaande en nieuwe regelingen, waarbij de procedures vaak al snel tien weken in beslag nemen, maar de middelen moeten wel voor 1 juli 2021 worden besteed," zegt Moll van de Museumvereniging.

Maar een nog groter probleem dan de bureaucratische vertraging vindt zij dat de €270 miljoen - €120 miljoen in 2020 en €150 miljoen tot juli 2021 - die via gemeenten wordt uitgegeven niet is geoomerkt. "Op gemeenteniveau kan de besteding worden gestuurd door politieke keuzes, bijvoorbeeld liever een folkloristisch dansgezelschap ondersteunen dan het lokale museum. Maar het geld kan ook oneigenlijk worden gebruikt om tekorten in andere domeinen te dempen, iets wat bij hard geraakte zorggemeenten niet eens zo onbegrijpelijk is. Wij hebben daarom gemeenteraden aangeschreven en musea opgeroepen om te rammelen aan de poort. Voor onze leden hebben we bovendien een lobbyhandleiding opgesteld."

Ook Van der Lingen is deelt de zorg dat het steungeld voor lokale cultuur wellicht niet altijd bij cultuur terecht zal komen. "Maar ik hoop ten eerste dat gemeenten de instructies van OCW ter harte nemen."

Maar zelfs als het steungeld wel op de juiste plek landt, zijn er zorgen over wie ermee bereikt wordt. OCW-Minister Van Engelshoven en het kabinet hebben vanaf het begin ingezet op een trickle down effect: de steun aan BIS-instellingen aan de top van de piramide zou als vanzelf doervloeien naar kleinere instellingen en uiteindelijk bij de kunstenaars terecht komen. Dat mechanisme blijkt dus niet te werken. Het steungeld blijft bijna geheel steken in de institutionele structuren en de vaste banen die erbij horen. De kunstenaars, die voor 94% te boek staan als zzp'er, vissen achter het net. Die zijn nu eigenlijk nog het meest gebaat bij commerciële verkoop, een argument dat de galerieassociatie NGA aandraagt in haar pleidooi om het voorbeeld te volgen van Duitsland en Zweden waar de overheid rechtstreeks investeert in kunst aankoop.

Als de generieke steunmaatregelen zo meteen wegvallen en er ook geen Tozo meer is, zullen veel kunstenaars hun atelier moeten opzeggen. Het Mondriaan Fonds heeft wel vorig jaar €3,5 miljoen extra aan individuele steun uitgedeeld en doet er in 2021 met €7,5 miljoen extra nog een flinke schep bovenop. Het effect van die hulp is beperkt, maar met dat geld krijgen ruim 800 kunstenaars een halfjaar ademruimte. Dat aantal komt bovenop de ongeveer 3600 kunstenaars die in 2020 ondersteund werden via één van de vaste regelingen van het fonds.

Toch voelt de steun aan als een vorm van triage, wat Van der Lingen niet ontkent. "Het is geen BKR. Onze taak is om de praktijk van kunstenaars te ondersteunen die bijdragen aan de ontwikkeling van het Nederlandse beeldende kunstveld."

De schade op de middellange en lange termijn valt niet te voorspellen maar dat hij groot zal zijn, lijdt volgens Van der Lingen geen twijfel. "Door deze crisis zullen grote littekens ontstaan, maar er zullen ook nieuwe ontwikkelingen gaan ontstaan. De impact zal ongetwijfeld heel groot zijn. Hiervoor spraken we over de bezuinigingen van Halbe Zijlstra als historische waterscheiding. Over twintig jaar kijken we terug en hebben we het over de kunstwereld voor en na corona."

Edo Dijksterhuis

omhoog. Vooral de inhoudelijke functies, de conservatoren, curatoren en onderzoekers, worden nog verder uitgehouden. Ik vrees dat de jongere generatie niet aan de bak komt en als er wel iemand vervangen wordt er geen geld is voor een overlappend overdrachtsjaar. De kennis over collecties gaat dan verloren. De Commissie Pechtold, voorloper van de Commissie Collectie Nederland, kwam ook tot die conclusie: er dreigt een braindrain."

In de eerste maanden van de coronacrisis was er een schrijnend verschil tussen de steun die BIS-gesubsidieerde musea en rijksmusea kregen en het volledig ontbreken van steun aan instellingen die hun eigen broek ophouden maar door restricties en sluitingen plots in geldnood zaten. Met €20 miljoen overheidssteun voor private musea is die ongerechtigheid enigszins verholpen. Bovendien is er via het Mondriaan Fonds geld beschikbaar gekomen voor musea met 10.000 bezoekers of meer per jaar. Maar bij de presentatie-instellingen blijft het verschil tussen wel en niet Rijksgesubsidieerd groot. Per provincie is er één instelling opgenomen in de BIS en die krijgen daarvoor automatisch steun. De andere tientallen zijn afhankelijk van lagere overheden, fondsen en particulieren.

En de situatie was voor het uitbreken van de pandemie al weinig rooskleurig. Belangenorganisatie De Zaak Nu becijferde in het Onderzoek richtlijn functie- en loongebouw presentatie-instellingen voor beeldende kunst (april 2019) dat er jaarlijks €5,5 miljoen bij zou moeten om te kunnen opereren volgens de regels van de Fair Practice Code.

"Presentatie-instellingen die niet meerjarige gefinancierd zijn maar afhankelijk van projectsubsidie worden nu bedreigd in hun voortbestaan omdat er simpelweg geen projecten kunnen worden gedaan," vertelt Nadia Benchagra, coördinator van W139 in Amsterdam en bestuurslid van De Zaak Nu. "Instellingen die geen structurele bijdrage krijgen, kunnen veelal ook geen aanspraak maken op de coronamaatregelen. En niet veel gemeenten doen aan kwijtschelding van huur, waardoor enorme schulden ontstaan. Een paar instellingen hebben hun ruimte opgezegd en leiden een nomadisch bestaan. Een aantal overweegt te stoppen. De overbruggingsregelingen die worden aangeboden zijn in realiteit steun om de organisatie af te bouwen."

De regionale verschillen zijn groot. "In Noord-Brabant wordt het provinciale cultuurbeleid bijvoorbeeld in vier jaar effectief opgeheven. Als je als instelling geen lokale subsidie krijgt, is het heel lastig om elders cofinanciering te krijgen. En ook de coulance ten opzichte van bijvoorbeeld prestatieafspraken is in de ene regio groter dan de andere."

Net als bij de musea worden de tijdelijke inhuurkrachten bij presentatie-instellingen eerder geraakt dan het personeel. Het aandeel vaste krachten, belast met het draaiend houden van de organisatie, zit bij het merendeel van de instellingen onder de 3 FTE. De uitvoering van projecten wordt gewoonlijk gedaan door zzp'ers. "Er is veel onzichtbare werkloosheid onder tentoonstellingsbouwers, curatoren, technici en natuurlijk kunstenaars," constateert Benchagra. "Maar het ergste is het gebrek aan perspectief. De angst is groot dat als we langer dan een jaar in deze situatie blijven, het publiek ons zometeen niet meer weet terug te vinden."

DEMPEN GEMEENTELIJKE TEKORTEN

Het eerste steunpakket van €300 miljoen werd vorig jaar snel na het uitbreken van de pandemie toegezegd. Mondriaan Fonds-directeur Van der Lingen noemt het 'grof stutten'. "Er was een acuut probleem en het was vooral van belang dat het steungeld snel bij de instellingen kwam waar het voor bedoeld was. Het Mondriaan Fonds heeft in 2020 bijna drie keer zoveel budget als normaal toegekend met hetzelfde team. Dat betekent dat we veel efficiënter en grofmaziger moesten

FILM & AV-SECTOR

ZICHTBAAR & ONZICHTBAAR DRAMA

Ondanks de nodige overheidssteun haalden niet alle filmbedrijven en -banen het eind van 2020, het jaar waarin de cinema 125 jaar bestond. Er waren productiehuisen en distributeurs die mensen moesten ontslaan en enkele theaters sloten hun deuren. Anderen moesten hun kantoorruimte opzeggen, konden het collegegeld van hun kinderen niet betalen, moesten hun hand ophouden bij hun ouders. Wat het volgens regisseur Maarten Treurniet, voorzitter van Dutch Directors Guild (DDG), 'onwaarschijnlijk

lastig maakt' om in te schatten met welke problemen met name de vele zzp'ers in de filmsector kampen, is dat er veelal in stilte wordt geleden. "Mensen praten er niet graag over." De DDG bepleitte via de Creatieve Coalitie (44 belangenorganisaties uit de culturele sector die betere arbeidsomstandigheden bepleiten) de oprichting van een meldpunt voor schrijnende gevallen. Treurniet: "Het valt me tegen wat daar binnenkomt. Misschien vallen mensen terug op een partner of teren ze in op pensioengeld. Maar het wil niet zeggen dat als je niks hoort, het niet erg is."

Acteur Reinout Bussemaker, bestuurslid van belangenvereniging ACT, herkent de terughoudendheid. "Financieel gezien was 2019 mijn beste jaar ooit. In 2020 bleef het werk beperkt tot een klein toneelstuk en vijf draaidagen waarmee voortdurend werd geschoven. Ter vergelijking: het jaar daarvoor waren het veertig draaidagen. Ik hoor verhalen over collega's die aan het schilderen zijn. Zelf klus ik een paar keer per maand bij als coach bij een personeelscentrum voor de medische sector, om die overwerkten 'nee' te leren zeggen. Maar om nou te zeggen dat ik het leuk vind om te vertellen dat ik dat als bijbaantje doe..."

Acteursbelangenvereniging ACT stuurde begin 2021 een monitor uit naar 1200 leden met allerlei vragen over de gevolgen voor werk in coronatijd. Er kwamen tot nog toe 300 reacties retour. Bussemaker:

Al voor de coronacrisis was de filmwereld in beroering door de opkomst van digitale streamingplatforms als Netflix en Amazon. De coronamaatregelen stellen het incasservermogen van de sector nog verder op de proef. De bioscoopbranche staat flink onder druk en producenten lijden onder de onzekerheid over het al dan niet doorgaan van toekomstige projecten. Filmfondsdirecteur Bero Beyer: "Alles wat al wrikte of schuurde in de filmsector is pregnanter geworden."

"Dat is relatief weinig. Er verdwijnen mensen geruisloos uit het vak, erg gaat talent verloren."

De groep die het hardst wordt getroffen zijn de nieuwkomers, denken zowel Treurniet, Bussemaker, als Mardou Jacobs, directeur van Beroepsvereniging van Film en Televisiemakers NBF. Ook filmbestuurder Gamila Ylstra (Abraham Tuschinski Fonds) wil op persoonlijke titel onderstrepen hoe zorgelijk zij het vindt dat vooral de gevestigde orde wordt opgevangen. "De echte klap is dat nieuwe, innovatieve

initiatieven wegvallen terwijl niemand dat merkt. Juist die kun je niet missen voor de vernieuwing van de sector!"

Jacobs: "Zij hebben geen buffer en moeten terug naar de zolderkamer of naar moeder, want de Tozo: wat dekt die nou? De huur is vaak al hoger. Aanvankelijk kregen we veel telefoontjes van stellen die allebei in de filmwereld werken: die krijgen niet tweemaal een bijdrage, maar door de partnertoets maximaal anderhalf keer - en het is al zo weinig."

Ook scenarist Bert Bouma, bestuurslid van het Netwerk Scenarioschrijvers, vindt het verschil tussen NOW (voor loondienst) en Tozo (voor zzp'ers) 'schandalig' en 'absurd'. "Eerst creëer je als regering een situatie waardoor veel mensen vaak noodgedwongen zzp'er zijn geworden. En dan zeg je nu: 'hier heb je zelf voor gekozen, dit is ondernemersrisico.' De verhoudingen zijn compleet zoek. Over het crisismanagement van de afgelopen maanden valt veel goeds te zeggen, maar het is zaak om nu na te gaan denken over de langetermijneffecten. Het is belangrijk om het ecosysteem in stand te houden."

FLESSENHALS

Voor scenaristen viel de schade vooralsnog mee. Bouma: "Wij hebben waarschijnlijk het meest coronaproof beroep ter wereld: achter

je laptop tikken. Er was al een stijgende vraag naar goede scenaristen voor onder meer series. En het Filmfonds en Steunfonds Rechtensector [opgericht door LIRA, VEVAM, OCW - KW] waren er snel bij met extra schrijfgeld." Bouma maakt zich wel zorgen over een 'flessenhalseffect' voor het komende jaar. "We zijn bang voor een vertraagd effect, want er komt nu een bubbel aan scenario's. Is er straks wel genoeg realiseringgeld voor het relatief vele materiaal dat nu wordt geschreven en ontwikkeld? Dan zou het wel eens kunnen dat je even niet wordt gebeld voor nieuwe opdrachten."

Dat projecten blijven hangen, is een probleem dat filmproducenten het afgelopen jaar al voelden en dat hen ook voor het komende jaar kopzorgen baart. Anna Pedrolì, directeur van producentenvereniging NAPA, legt uit: "Er is razendsnel een coronaprotocol opgetuigd waardoor het draaien vrij snel - met inachtneming van anderhalve meter afstand, handen wassen, preventief testen en een coronamanager op de set - kon doorgaan of worden hervat. Het betekent wel dat alles langer duurt en meer organisatie vergt. De meerkosten daarvan belopen 10 tot 25%, die gelukkig al snel grotendeels door het Filmfonds werden opgevangen."

Anderen konden terecht bij het NPO-Fonds, dat via de coproducerende omroepen meerkosten vergoedt voor producties waar het filmfonds niet in zit. Desalniettemin wordt er in producties gesneden. Scenarist Bouma: "Ik werk bijvoorbeeld voor de serie *Flikken Maas-tricht*. Daarvoor waren dertien afleveringen gepland en dat zijn er elf geworden. Dat gaat ten koste van iemand."

ONVERZEKERBAAR

Een ander urgent probleem is de onverzekerdheid van corona gerelateerde risico's. "Als een draaidag niet door kan gaan doordat een hoofdacteur plotseling door het virus is geveld, springt de garantieregeling van het Filmfonds in dat gat," vertelt Thomas den Drijver van New Amsterdam Film Company. "Voor tv-producties geldt dat niet. Dat zou de NPO wel moeten doen."

Ook producent Janneke Doolaard van Doxy hekelt het gebrek aan solidariteit van de omroep. "De NPO is natuurlijk ook bezig zichzelf

te redden. De omroep wil op contractniveau, op voorhand, geen enkel risico delen terwijl ze wel 'coproductiepartners' zijn. Hoezo partners? denk ik dan."

Er zou een gezamenlijk garantiefonds moeten komen. NPO, omroepen, Filmfonds en producentenverenigingen voeren daar gesprekken over. Pedrolì: "Als er geen goede oplossing komt, zou het zo maar

kunnen dat er óf niet meer wordt gedraaid, óf dat producenten worden gedwongen risico's te nemen die onverantwoord zijn."

En dan zijn er nog de verdragingskosten doordat producties worden doorgeschoven of uitgesteld. Voor documentaire-producenten pakt dat nog desastreuzer uit dan voor fictieproducenten omdat ze door de lockdown onderwerpen zagen verdampen. Doolaard: "Onze projecten kwamen op één na stil te liggen. Zo'n 60% van onze omzet ging door uitstel verloren. We zouden in 2020 drie grote documentaires draaien, onder andere eentje met Jos de Putter over een dansgroep in Barcelona. Maar er

wordt niet meer gedanst en we konden niet naar Barcelona. Voor een andere film zouden we op expeditie gaan met een schip vol wetenschappers door de Sargassozee. Ook dat ging niet door en is nu doorgeschoven naar 2023. Ik heb wel een paar mensen moeten laten gaan, zoals dat heet."

Dat het uitstel invloed heeft op het productievolume, merkte ook het Filmfonds. Waar in andere jaren zo'n dertig à veertig speelfilms met steun van het fonds worden geproduceerd, waren dat er over 2020 zo'n zes à zeven minder. Ook het Abraham Tuschinski Fonds (ATF), dat wordt gevoed door een afdracht uit de verkoop van bioscoopkaartjes, kon in 2020 uiteindelijk aan twee in plaats van de gebruikelijke negen publieksfilms steun toekennen.

En dan zijn er voor het komende jaar nog grote zorgen en onzekerheid over het lot van internationale coproducties. Over de mogelijkheid om in 2021 in het buitenland te draaien zegt producent Thomas den Drijver: "Dat wordt spannend. Afgelopen oktober moesten we een documentaireserie met David van Reybrouck draaien in België: dat kon toen nog net. Maar stel dat je tien dagen met een ploeg in quarantaine moet voor een draaiperiode: wie betaalt dan

7

NEDER- LANDSE DANS- DAGEN: DIGITALE DANS- PLAATS

Annuleren was voor de Nederlandse Dansdagen geen optie. Het Maastrichtse dansfestival wilde er in oktober zijn voor het publiek en tonen wat de danssector te bieden heeft. Door vroeg en snel te schakelen werd een digitale editie ontwikkeld, met Virtual Residencies voor jonge makers, Digitale Dansgesprekken en de talkshow 'Avond van de Nederlandse Dans'.

Het bereik overtrof de verwachtingen van de festivalorganisatie. Behalve een hoger aantal bezoekers dan tijdens de offline editie, bleek ook de reikwijdte vele malen groter. Het digitale podium stelde het festival in staat een breder publiek en meer professionals te bereiken - lokaal, landelijk maar ook internationaal. Het online festival trok bijna 25.000 bezoekers. Meer dan 2.500 mensen namen deel aan de interactieve sessies.

Bezoekers werd gevraagd om een vrijwillige donatie in de vorm van een crowdfunding-actie. De voorstellingen helemaal gratis aanbieden was geen optie; dat zou niet stroken met de waarde van hetgeen er geboden werd. Anderzijds was er onvoldoende tijd en ervaring om goed de prijs te kunnen bepalen en daarmee voor elke voorstelling een betaalmuur te creëren. De crowdfunding voor virtuele residencies voor jonge makers heeft echter €10.043 opgebracht.

Zonder corona was er geen digitale editie van de Nederlandse Dansdagen geweest. In die zin heeft de pandemie, in samenhang met het loslaten van prestatie-eisen door diverse overheden, het festival veel gebracht. Het digitale podium wordt de komende jaren als nieuwe locatie toegevoegd aan de huidige locaties en theaters in Maastricht.

Dans is en blijft een podiumkunst die het beste live ervaren en gemaakt kan worden. Maar zoals we eeuwen geleden van het theater in de bioscoopzaal belandden, daarna de TV thuis ontdekten en nu voorstellingen bekijken via mobiele mediadragers, zo zal ook de podiumkunst opnieuw innoveren om digitaal een permanent podium te vinden. De Nederlandse Dansdagen wil samen met het veld onderzoeken hoe zo'n virtueel podium kwalitatief verder ontwikkeld kan worden zodat het een verrijkende aanvulling wordt op de fysieke beleving van dans.

8

het hotel? Wat als er door corona weer een kink in de kabel komt?”

“Veel van de mooiste films komen als internationale coproducties tot stand,” constateert Filmfonds-directeur Beyer. “Uit noodzaak, maar ook uit kwaliteitsoverwegingen en ambitie. Die hebben het extreem zwaar. Het blijkt verrekke lastig om een internationaal garantiefonds op te tuigen. We proberen daar nu zo goed mogelijk op in te springen door bilaterale afspraken met de Belgen, de Duitsers en de Denen. Internationale festivals zijn de kanarie in de koolmijn. Als Cannes wegvalt, IDFA, IFFR of Berlijn, zien we niet alleen die festivalfilms in mindere mate, maar valt het fysieke contact weg tussen makers, producenten en potentiële financiers. Coproductiemarkten blijken online maar een kwart zo effectief. Ik vermoed en vrees dat we de internationale consequenties daarvan voor de filmsector pas in 2022, 2023 gaan voelen.”

HINDERNISBAAN

Het meest zichtbare drama in de filmwereld speelde zich in 2020 af in de bioscopen en filmtheaters. Daar veranderde een onbekommerd avondje uit in een hindernisbaan met een toenemend aantal te nemen hordes. Tot drie keer toe gingen de zalen geheel op slot voor in totaal vijftien weken. Kaskrakers als *No Time to Die* van James Bond en *Wonder Woman 1984*, maar ook vele andere films, werden uit- of afgesteld. Het aanbod daalde van 492 titels in 2019 naar 331 in 2020. Dit alles leidde tot een landelijke daling van het bioscoopbezoek met 56%.

De 26 niet-commerciële filmtheaters die ons land telt, kwamen er met een krimp van 49% nog relatief genadig van af. “Maximaal achttien mensen in een zaal met vijftig stoelen bij ons valt minder beroerd uit dan maximaal dertig man in een zaal met zeshonderd stoelen bij Pathé Tuschinski,” illustreert Alex de Ronde van het Amsterdamse filmtheater Het Ketelhuis. Daarnaast konden de 26 gesubsidieerde theaters, met hun beperkte reserves en vanwege hun artistieke filmprogrammering, nog rekenen op specifieke steun van OCW. Alhoewel? Dankzij een dwarsliggend ministerie van SZW is dat nog niet evident. De Ronde: “Bij de afrekening van de generieke steunmaatregel NOW moeten culturele instellingen hun specifieke steun bij hun omzet optellen. Met andere woorden: wat zij dankzij Van Engelshoven aan culturele steun hebben gekregen, moet ze voor een belangrijk deel weer terugbetalen aan het ministerie van Sociale Zaken.”

De sluiting van de bioscopen leverde online platforms een toestroom op aan abonnees. Accountantskantoor PwC schat de groei op 26%, dankzij corona en nieuwe platforms als Disney+. Wereldwijd zou de omzet van grote streamingplatforms als Netflix, Disney+ en Amazon in 2020 voor het eerst die van de bioscopen overstijgen. In Nederland zag online platform Vitamine Cineville het licht en Picl meldde een ruime vervijfvoudiging qua bereik, volgens frontvrouw Noortje van de Sande goed voor ‘tienduizenden bezoeken meer.’ Distributeurs experimenteerden meer met online uitbreng, maar - zo bezweren alle betrokkenen - online uitbreng is nog lang geen volwaardig alternatief voor de bioscoop.

Huub Roelvink van distributeur Cherry Pickers legt uit hoe dat zit. “Iedereen heeft de mond vol van hoe *booming* streaming is, maar voor ons is het nog steeds een nichemarkt. Over het algemeen geldt: hoe kleiner de distributeur, hoe afhankelijker van bioscoopomzet. Hoe commerciëler, hoe meer opbrengsten uit vertoning op tv en online. Wat Picl en Cineville aan bezoek genereren is niet te vergelijken met wat een bioscoopuitbreng binnenbrengt. In een goede week genereert Picl misschien duizend views, maar tachtig views per week is geen uitzondering. Van mijn omzet is nog altijd 65% afkomstig van

theateruitbreng: het bereik van dvd en VOD (video on demand) samen belooft niet meer dan een tiende daarvan. Vergeet niet: je moet een marketingcampagne optuigen en publiciteit genereren, anders kijkt er niemand. Een bioscoopfilm wordt gecenseerd in alle kranten. Als je dan vijftien bezoekers per voorstelling trekt en de film zeven dagen lang twee keer per dag draait in dertig theaters, dan trek je 6.300 bezoekers. Per kaartje ontvangt een distributeur €3,50. Met een beetje theatrical release bereik je dus al snel het tienvoudige van een online uitbreng. En dan krijgen distributeurs bij Picl en Vitamine Cineville nog een relatief hoog bedrag per titel in vergelijking tot bijvoorbeeld iTunes dat hooguit €2 oplevert.

Interessant is verder hoe noodlijdend distributeur Cinemien nieuw leven kreeg ingeblazen door tv-kanaal OUTtv. Dat ziet een toekomst voor het label in combinatie met online en tv-uitbreng in een meer internationale arena. “Door de digitalisering en covid wordt de concurrentie groter en internationaler georiënteerd”, aldus directeur Marc Putman van OUTtv. “OUTtv begon als betaal-tv-zender in Nederland. Daarnaast hebben we ons eigen streamingplatform voor gayfilms: OUTtv PRO. We willen terug naar hoe Cinemien begon, als voortrekker van de vrouw in de film. Daarnaast ligt de focus op LHBTI-films, diversiteit en inclusiviteit. Wij zijn een niche-merk, maar hebben het relatief makkelijk omdat we zelf kanalen in eigendom hebben, waardoor we minder aan externe marketing kwijt zijn. We opereren in Europees verband, hebben partners in tien Europese landen plus Israël en worden ook door de EU gesteund.”

DE WEG ERUIT

Over wat de coronacrisis de filmsector in zijn algemeenheid heeft gebracht, zegt Filmfondsdirecteur Bero Beyer: “Alles wat al wrikte of schuurde in de filmsector is pregnanter geworden: de onderlinge afhankelijkheid, de kwetsbaarheid en de verhoudingen. Dat is op zich prima, want dan kun je er tenminste iets mee. Ik merk dat het optimisme van de eerste lockdown - zo van ‘schouders eronder, we komen erdoor’ - heeft plaatsgemaakt voor een staat van verdoving. We moeten voor ogen houden dat we elkaar nodig hebben. Dat is de weg eruit.”

“Iedereen wordt getroffen, maar sommigen hebben het zwaarder dan anderen”, erkent NBF-directeur Mardou Jacobs. “Onafhankelijke makers zijn zich bewust geworden van het belang om georganiseerd te zijn. Denk aan de actie ‘Fijn Weekend’ van ruim zeshonderd crewleden om collectief hun arbeidsvoorwaarden voor weekendwerk aan te kaarten. De NBF heeft zelfs nieuwe leden gekregen. Ik zie een nieuw besef van de waarde van het collectief.”

Is het in die zin ook niet tijd dat de culturele sector zich collectief uitspreekt over hoe corona zich tot andere maatschappelijke waarden verhoudt? Dat zij het belang van fysiek samenzijn, van gezamenlijke cultuurbeleving bepleit? “Voor zover ik weet is dat nog niet als discussiepunt opgeworpen,” antwoordt acteur Reinout Bussemaker. “Maar daar is wel iedereen het over eens. Sinds Zijlstra’s bezuinigingen op de sector en Wilders’ linkse hobby-uitspraken is men in de cultuursector bang geworden voor reacties als ‘daar heb je die handophouders weer die ons vertellen hoe we moeten leven’. De cultuursector durft die rol nog niet zo op zich te nemen.”

Karin Wolfs

PODIUMKUNSTEN

KORTE-TERMIJN CRISIS MET LANGE-TERMIJN KANSEN

Voor productieafdelingen is het jongleren met oneindig veel ballen. Dominique Slegers zwaaide onlangs af als Associate Artistic Manager bij het Rotterdams Philharmonisch Orkest (RPhO). In orkestmagazine *Intrada* beschrijft ze hoe ze zich het afgelopen jaar als ‘een soort Sherlock Holmes’ een weg baande, via lange emaildraden en vele afdelingen en impresariaten, voordat een contract, reisschema of draaiboek kon worden vastgesteld.

“Niemand wist in juni hoe

we precies moesten omgaan met alle reisbeperkingen, quarantaineadviezen en uitzonderingen daarop,” vertelt ze. Veelvuldig hing ze aan de telefoon met het ministerie van Buitenlandse Zaken, de marechaussee, het grenskantoor van de IND, de Travel Clinic van Erasmus MC en de reisagent van het orkest. Sinds september zijn voor hooggekwalificeerde culturele professionals, zoals solisten of dirigenten uit het buitenland, specifieke versoepelingen van kracht. Daaraan zijn strikte voorwaarden verbonden, zoals bijvoorbeeld de afname van sneltesten, soms meermaals tijdens één reis.

Het werken in coronatijd vereist een hoge mate van wendbaarheid. En dat terwijl het RPhO normaliter twee tot drie jaar vooruit werkt. “Het gaat om pro-actief en creatief denken en handelen,” benadrukt Slegers. “Niet om braaf je taakje uitvoeren.” Er is ingezet op het vergaren van kennis over registraties en streams. Een specifiek aandachtspunt voor orkesten, ensembles en koren vormen juridische vraagstukken voor het afsluiten van mediaclausules met uitvoerend artiesten die onder contract staan bij labels.

Slegers vertelt hoe functies binnen de organisatie in korte tijd meer op elkaar gingen lijken. Zo zag ze de afdelingen programmering en marketing dichter naar elkaar toe trekken. “Je hebt de verantwoordelijkheid om je publiek te blijven bereiken,” geeft ze aan. “En je hebt de verantwoordelijkheid je orkest op niveau te houden. Niet spelen gaat ten koste van samenklank, conditie, techniek.”

Naar het theater met 1,5 metermaatregelen was al geen lolletje: plukjes bezoekers op afstand van elkaar in de zaal, weinig sfeer, niet napraten. Maar dat was voor acteurs, musici en andere podiumkunstenaren nog hemels vergeleken bij de lockdown. Behalve ontgoocheling leidde die echter ook tot digitale pioniersprojecten. En veel vragen: over het omgaan met onzekerheid, de dilemma’s van financiers en kansen voor de toekomst.

zijn een belangrijke marketingtool, met als doel om straks de zalen weer vol te krijgen.”

In samenwerking met voetbalclub Feyenoord bracht het orkest na de eerste lockdown als seizoenopening een video uit, getiteld *Ready to Play*. In een project met het Erasmus MC, thuishulporganisatie Senior Service en mantelzorgers wordt gewerkt aan het tegengaan van eenzaamheid. Dit sociaalmaatschappelijke project vormt tevens kansrijke promotie. Maar waar extra geïnvesteerd wordt, zijn elders besparingen nodig. *Alle Menschen werden Brüder*, in principe gezongen door grootkoor, wordt nu gebracht door veertig zangers, op afstand en extra versterkt.

Wat wel en niet op het toneel past en mag, dicteert de aanpassingen aan programma’s. Een belangrijk selectiecriteria voor nieuwe programmering is dat repertoire zonder inhuur van remplaçanten uitvoerbaar is. Kies je er als culturele organisatie voor op de korte termijn verantwoordelijkheid te nemen voor je flexibele schil? Richt je je op het behalen van je oorspronkelijke targets, om je beloften aan subsidiegevers zoveel mogelijk te kunnen nakomen? Of investeer je in het onderzoeken van nieuwe verdienmodellen, om het voortbestaan van je organisatie op termijn veilig te kunnen stellen? Het zijn duivelse dilemma’s en ook de regels bieden weinig houvast.

Sinds 1 januari 2020 zijn de arbeidsvoorwaarden van remplaçanten wettelijk gelijkgetrokken aan die van vaste musici. Dit maakt hen een

KEUZES EN DILEMMA’S

Op initiatief van de afdeling Innovatie ontstond in 2020 een *Beethoven 9*-film, een registratie van een gedeelte van de symfonie uitgevoerd door de orkestleden vanuit hun huizen, waarbij de delen in wisselende samenstelling werden samengevoegd. De film trok miljoenen kijkers. Inmiddels zijn op de site van het orkest verschillende reeksen streams tegen vergoeding te zien. Om toegang te krijgen moet je je emailadres achterlaten. Slegers: “De streams

stuk duurder dan voorheen. Veel vervangers en versterkers zitten nu al een jaar op de bank. Het is een paradoxaal effect van het streven naar fair practice. De website van de Vereniging Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten (NAPK) meldt dat als de opdrachtovereenkomst geen vaste uren of bedragen garandeert, de zzp’er in de regel alleen een factuur kan sturen voor verrichte werkzaamheden. “Maar..,” wordt eraan toegevoegd, “omdat er in onze sector veel zzp’ers zijn die hetzelfde werk doen als mensen in loondienst, is er een breed gedragen wens om hen zoveel mogelijk door te betalen.”

NEDERLAND TOURNEELAND

Wat betekent dit voor de zzp’ers? De één eet droog brood en blijft stug dagelijks eenzame uren maken om ondanks alles in vorm te blijven. De ander gaat werken als gastdocent bij een vakopleiding, verkoopt het busje of maakt de switch naar een baan buiten de cultuursector. Een goede producent of theatertechnicus hoefde voorheen niet om werk verleggen te zitten, maar waarschijnlijk is de sector na corona een hoop expertise armer. Ook vanuit de politiek wordt inmiddels toegegeven dat het doorsijpeleffect vanuit de zogeheten ketenverantwoordelijkheid is overschat en dat slechts een gering deel van de noodsteun bij de onafhankelijke makers en uitvoerenden terecht komt.

“Choreografen teren in op hun spaargeld,” zegt ook Stacz Wilhelm. Tot afgelopen zomer was hij artistiek leider van Korzo, makershuis voor dans in Den Haag. Op dit moment ziet hij dansers niet méér stappen zetten richting vervroegd omscholen, maar hij sluit dit op den duur niet uit, bijvoorbeeld “als er een ‘knak’ zou komen in het moreel, bijvoorbeeld als nieuwe varianten van het virus opduiken waartegen de vaccins niet bestand zijn.”

“Nederland is een tourneeland,” stelt Wilhelm. “Dit komt voort uit onze ideologie van cultuurspreiding. We willen cultuur dichtbij de mensen brengen, ook in de dorpen. Dat levert een mooi en gemêleerd landschap op met enorm veel theaters. Tussen die plekken wordt getoerd.” Dit is anders in bijvoorbeeld Duitsland, waar een groot gezelschap vaak een diepe worteling heeft in de stad. De mensen kennen de leden en hebben een band met hen. Er is vrijwel geen sprake van gastprogrammering. Volgens Wilhelm wordt zo’n stadsgezelschap

doorgaans goed ondersteund door zijn overheden. En post-corona is men verzekerd van een presentatieplek. “Terwijl de theaters hier zich geen raad weten met alle uitgestelde projecten en tournees,” zegt hij. “Veel programmeurs willen eerst meer vat krijgen op de doorschuivers in het najaar voordat ze gaan boeken, wat de opstopping naar het daaropvolgende seizoen verlegt. Het is een kip-ei-verhaal.”

Juist organisaties die sterk zijn in het vergaren van eigen inkomsten uit kaartverkoop zijn de dupe. Onder hen ook veel festivals. Zo werd Paaspop in 2020 afgeblazen en is het de vraag of de 2021-editie, die verplaatst is van april naar september, doorgaat. Het Concertgebouw annuleert het Mahler Festival (mei) voor de tweede keer op rij, in verband met de reisbeperkingen en onzekerheid over de kaartverkoop.

Maar er zijn ook lichtpuntjes. Het Tilburgse ‘heavy music’ festival Roadburn zette een streep door de reguliere editie maar biedt in april een ambitieus alternatief Roadburn Redux, met compositieopdrachten aan Nederlandse en internationale artiesten. Oerol verwacht voor-

alsnog een mooi programma te kunnen bieden in juni. En onlangs vond in Korzo het CaDance festival plaats, weliswaar in een zwaar uitgekleden, live gestreamde versie. Stacz Wilhelm beschouwt zo’n online variant slechts als een tijdelijke oplossing. “Dans heeft lichamelijke aanwezigheid nodig,” vindt hij. “Het filter dat live registratie oplegt kan ook veel tenietdoen. Streaming parasiteert op de herinnering aan een voorstelling, het is als het ware een vertaling van wat het betekent om mensen te zien dansen. Maar de laag die je vanuit dat vermogen kunt toevoegen verliest op een bepaald moment zijn kracht. Dit kan deels worden gecompenseerd door sterker visueel geweld op het scherm. Dat heeft ook te maken met de choreografie.”

“Wat wel en niet op het toneel past en mag, dicteert de aanpassingen aan programma’s.”

SLECHTE KORSETTEN

In zijn advies *Onderweg naar overmorgen* stelt de Raad voor Cultuur dat de crisis in de culturele sector een langdurig effect zal hebben. Dit wordt niet alleen toegeschreven aan de effecten van corona, maar ook aan het algehele gebrek aan wendbaarheid en weerbaarheid in de sector. De raad stelt onder meer: “Subsidieregelingen bieden geen maatwerk en zijn inflexibel. Ze schrijven voor wat instellingen moeten

doen/maken in plaats van zich om hun praktijk heen te plooiën; dit houdt innovatie tegen.”

En innovatie is juist wat nodig is, geeft de raad aan, om in versnelde vorm tot artistiek-inhoudelijke, technologische en financiële transitie te komen. Wat voor artistieke vernieuwing is nodig om een ervaring vorm te geven die makers, deelnemers en publiek op een hoogwaardige en duurzame manier digitaal verbindt? Hoe krijg je zo iets kostendekkend? En kunnen instellingen zich verantwoorden over hun keuzes zonder te hoeven voldoen aan vooropgestelde criteria die hun vernieuwing in de weg staan? Om antwoord te krijgen op dit soort vragen adviseert de raad om dit te onderzoeken in specifieke Fieldlabs (niet te verwarren met de Fieldlabs evenementen, die nu al lopen, red.). Daarin wordt geëxperimenteerd op basis van ontwerpmethodieken uit de creatieve industrie voor de omgang met urgente vraagstukken. Doel is manieren te vinden om transitie te versnellen, bijvoorbeeld door het ontwikkelen van platforms die programma's van meerdere aanbieders gebundeld aan kunnen bieden, of door het onderzoeken van alternatieve verdienmodellen.

“De meerjarenstructuur wordt gezien als het Walhalla en voor beleidsmakers moeten nieuwe regelingen passen bij de infrastructuur,” stelt directeur-bestuurder Henriëtte Post van het Fonds Podiumkunsten. “We moeten gaan nadenken over een heel ander instrumentarium. Het moet geen doel op zich zijn dat je in de meerjarige mal van de overheid terecht komt. Het dwingt mensen in korsetten die vaak niet passen. En het zit ook in de weg dat we snel kunnen inspringen en de sector kunnen helpen om weerbaarder te worden.” Ze geeft aan dat dit bijna nog belangrijker is dan het digitaliseringsvraagstuk. “Door de ‘verbreding’ wordt het belang van subsidie niet alleen groter, maar wordt het spectrum ook diverser. Kun je bijvoorbeeld wel spreken van goed popbeleid zodra er een band en een festival in de BIS zitten?” De constatering van de Raad zouden dus ook moeten betekenen dat we gaan kijken naar een heel ander instrumentarium,” aldus Post.

Sinds podia na de economische crisis van 2008 noodgedwongen afstapten van het systeem van garantiesommen, dragen vrije producenten het risico van de investering steeds meer zelf. “Van alles wat op de Nederlandse podia getoond wordt, is 70% door vrije producenten gemaakt,” vertelt Post. “Zij kunnen nu minder grote namen boeken en de decors moeten soberder. Als je inboet op de kwaliteit, doet dat ook iets met hoe het publiek het podium ervaart en daarbij heeft het effect op de bereidheid van bezoekers om naar gesubsidieerd aanbod te komen.” Het fonds verdeelt nu de €40 miljoen, die het kabinet aan noodhulp voor vrije producenten beschikbaar stelde, om investeringen te vergoeden die deze producenten hebben gedaan in afgelaste producties. Post: “Dit is een heel ander soort regeling dan wij ooit hebben uitgevoerd en het voedt ons denken over hoe het anders kan enorm.”

NETFLIX VOOR THEATERVOORSTELLINGEN

“Verdienmodellen van podia, gezelschappen en ensembles zijn in het Nederlandse model best ingewikkeld, omdat verschillende overheids-lagen verschillende verantwoordelijkheden hebben,” vertelt Post. “Als sommige podia zeggen: we kunnen alleen maar dingen programmeren die uitverkopen en in verhouding weinig kosten, dan is dat legitiem. Maar het kan de ontwikkelingen en innovaties op het digitale vlak in de weg zitten.”

De fondsdirecteur geeft aan dat als je aan producties een verdienmodel wilt koppelen, je je ook moet realiseren dat dit niet kan zonder over nieuwe artistieke vormen na te denken. Het gaat over het kijken over de grenzen van je discipline heen, bijvoorbeeld naar de game-industrie. Schaal en exclusiviteit spelen een rol. Voorstellingen die een exclusiever karakter hebben, lijken online beter te worden gevonden. Maar als iedereen zelf het wiel gaat uitvinden, wordt het heel duur en slaag je er uiteindelijk waarschijnlijk niet in grote bezoekersaantallen te bereiken. Post: “Een soort Netflix voor nieuwe digitale voorstellingen waarvoor een internationaal publiek kaartjes koopt, zou dat niet heel goed kunnen werken? Maar we moeten wel snel zijn.”

Begin dit jaar startte het Rijk de BIS-regeling Ontwikkelinstellingen 2021-2024, bedoeld om de ontwikkelkracht van de sector op het gebied van talentontwikkeling en genre-innovatie te vergroten. Want “zoals een lichaam sterker wordt door het af en toe aan extreme inspanning bloot te stellen, zo heeft een bloeiende culturele sector behoefte aan makers die grenzen opzoeken, en daar soms overheen gaan,” aldus de Raad voor Cultuur in zijn vierjarenadvies.

Het afgelopen jaar hebben ook andere gezelschappen op verschillende manieren op de nieuwe omstandigheden gereageerd. Zo schoof Het Zuidelijk Toneel (HZT) de geplande, nog ongemaakte voorstellingen rigoureuus een heel seizoen door en gebruikte het Tilburgse gezelschap de vrijgekomen tijd

voor het ontwikkelen van coronabestendige projecten. Eén daarvan is de familievoorstelling Radman, waarin bezoekers voorzien van kop-telefoon en verrekijker vanuit de gondel van een reuzenrad boven de stad uitstijgen.

Het Nederlands Danstheater nodigde choreografen uit om met hun dansers te werken aan alternatieve projecten die buiten de reguliere programmering vallen. Verder produceerde het gezelschap succesvolle livestreams, die nauwgezet werden voorbereid in samenwerking met cameramensen, waarmee ook publiek in het buitenland de dansers van extra dichtbij kon meemaken.

Het Nationaal Interdisciplinair Theater Ensemble (NITE) ontwikkelde een eigen, eclectische digitale ervaring. De groep is samengesteld uit acteurs van Het Noord Nederlands Toneel, dansers van Club Guy & Roni, en musici van Asko|Schönberg en Slagwerk den Haag. Hun voorstelling *Before/After* vond plaats in een virtueel theater, waarin spel, dans, muziek, mode en film te zien waren in een combinatie van live performance, eerder opgenomen registraties en online interactie via Zoom. Vooraf vond een inleiding plaats en kon je al dwalend door de gangen live een aantal personages ontmoeten. Wie de weg kwijtraakte meldde zich bij de receptierobots, die je voorkomend de weg wijzen. Na de voorstelling was er een Q&A en kon worden nagepraat in ‘de bar’ onder het genot van een Nite-biertje - vooraf online besteld en aan huis bezorgd. Wie niet naar de afterparty wilde, verliet het online theater vervolgens via de winkel, waar en passant wat merchandise op de kop kon worden getikt.

Er liggen dus wel degelijk kansen. Kansen voor genre-innovatie. Kansen voor nieuw en internationaal publiek. Kansen voor een langer leven van bijzondere producties. Kansen voor slimmer samenwerken. Kansen voor herdefiniëring van het stelsel. En kansen voor Nederland om op het wereldtoneel mee te spelen.

Rabiaâ Benlahbib

ITA: DECA- MERONE, ALICE IN WONDER- LAND & ITALIVE

Foto **Dim Balsam**

Vrijwel direct na de aankondiging van de eerste lockdown in maart 2020 startte Internationaal Theater Amsterdam (ITA) in samenwerking met VPRO Mondo en Het Nationale Theater (HNT) het initiatief *Decamerone*. Acteurs van ITA en HNT en een aantal gastacteurs lazen in een online videoserie de verhalen voor van de 14de-eeuwse Italiaanse dichter Boccaccio. De video's werden dagelijks om 20.00 uur gratis aangeboden op de sites van ITA en VPRO Mondo en via social media aangejaagd. In totaal heeft *Decamerone* tot 481.749 views geleid. Bij de start van de tweede lockdown in oktober 2020 werd het initiatief voortgezet met *Alice in Wonderland*. ITA sloeg hiervoor de handen ineen met dagblad Het Parool. In 54 afleveringen werd afgeteld naar kerst, door Nederlandse acteurs de verhalen van Lewis Carroll (zowel *Alice in Wonderland* als *Achter de Spiegel*) te laten voorlezen. De video's werden elke dag om 17.00 uur gedeeld op de websites van ITA en Het Parool. In december werden de afleveringen ook als podcast gelanceerd. De afleveringen waren nog tot en met half februari 2021 terug te kijken en zijn tot en met half maart terug te luisteren.

In oktober 2020 introduceerde ITA ook nog livestreaming van voorstellingen via ITALive. Aan de plannen voor livestreaming werd al een aantal jaar gewerkt, maar ze kwamen door corona in een stroomversnelling. Acteurs spelen de voorstelling in een lege theaterzaal aan het Leidseplein. Er wordt gewerkt met een tv-regisseur om de voorstelling filmischer te vertonen. De voorstelling is alleen op het moment van spelen te zien; er is geen registratie om opeens later tijdstip te bekijken. “Zo proberen we zo dicht mogelijk bij een live theaterervaring te blijven”, stelt Femke de Veer, hoofd Communicatie & Media. Voor de livestreams betalen kijkers €12,50 per kaart. ITA-directeur Wouter van Ransbeek in Het Parool: “Met één livestream haalden we bezoekersaantallen die we in de anderhalvemetersamenleving pas na 66 voorstellingen bereikt zouden hebben. Met dus nieuw publiek, en ook nog zo'n 20% uit het buitenland.” Sinds oktober 2020 zijn er zeven livestreams geweest via ITALive, van ensemble-voorstellingen en programmering: *Medea*, *Wie heeft mijn vader vermoord*, *De stille kracht*, *Sign of the Times: David van Reybrouck*, *ADEM*, *Kings of war* en *Weg met Eddy Bellegueule*. Aangezien het initiatief voor livestreaming er al lag en succesvol is gebleken, gaat ITA in de toekomst zeker door met ITALive, ook zonder corona.

10

DE GEEST VAN FRANKLIN ROOSEVELT

Balkonserenades, online theatervoorstellingen en natuurlijk niet te vergeten het aanbod via favoriete streamingdiensten en de romans die de lokale boekhandelaar komt langsbrengen. Als er ooit een moment is geweest dat kunst en cultuur hun waarde hebben bewezen dan was het wel afgelopen jaar. Ze boden troost en afleiding in onzekere of simpelweg saaie tijden. Gaven ons de woorden, beelden en gebaren om boodschappen te sturen naar al die mensen die

we plots minder of zelfs niet meer zagen. Ze voedden de verbeeldingskracht waardoor we ons een andere situatie konden voorstellen dan de status quo. En gaven de toekomst vervolgens ook actief opnieuw vorm.

De coronacrisis heeft de creatieve en culturele sector extra doen inzoomen op het maatschappelijk belang en de noodzaak van verandering. Het heeft ook het zelfvernieuwend vermogen van de sector aangewakkerd, vooral op technologische gebied. Zonder corona waren er nooit zoveel online voorstellingen, alternatieve belevingsmodellen en nieuwe presentatieplatforms ontstaan.

Maar hiermee heeft de sector zich niet 'de crisis uit geïnnoveerd'. De nieuwe distributiekanaalen en productiemodellen zijn nog onvoldoende ontwikkeld om aangemerkt te worden als volwaardige verdienmodellen. Streamingplatforms bieden filmproducenten maar een fractie van de opbrengst die uitbrengt in fysieke bioscopen en filmtheaters oplevert. Voor boekhandelaren is online verkoop een reddingsboei, maar het kost veel extra tijd en moeite zonder de compensatie van impulsaankopen in de winkel. En hetzelfde geldt voor galeries, die kunst aanbieden en verkopen via virtuele showrooms maar lang niet zoveel als tijdens een beurs.

De sector zal dus hulp nodig hebben – net als vrijwel alle sectoren overigens. Het grote verschil met die andere sectoren is dat de kunsten nog niet bekomen zijn van de vorige klap: de kredietcrisis en de draconische bezuinigingen van 2012. Men liep al op z'n tandvlees, reserves zijn nooit aangevuld en structuren raakten uitgehold.

De coronacrisis heeft de zwakke plekken binnen de culturele en creatieve sector blootgelegd, die – zoals blijkt uit de voorgaande hoofdstukken – opvallende gelijkenissen vertonen in alle disciplines. Veel van die zwaktes zijn te wijten aan structurele fouten in het beleid rond de sector. De New Creative Deal van Kunsten '92 en de Federatie Creatieve Industrie geeft een aanzet om die weeffouten te corrigeren.

weer dat de makers de grootste slachtoffers van de coronacrisis zijn. Musea en theaters worden 'gestut', er gaat geld naar stenen en structuren, maar de kunstenaars staan nog grotendeels in de kou. En dat terwijl zij toch degenen zijn die zorgen dat er iets te zien is in die musea en theaters, dat er boeken liggen in de bibliotheek en films draaien in de bioscoop.

Sinds de introductie van het begrip 'cultureel ondernemerschap' in de late jaren '90 worden kunstenaars beschouwd als 'entrepreneurs'. Alsof het allemaal bewuste risiconemers zijn en investeerders gericht op het behalen van winst. De coronacrisis heeft maar weer aangetoond dat de meeste kunstenaars niet zo denken en handelen, vaak zelfs tegenovergesteld gedrag vertonen. Het is veel passender om hen te beschouwen zoals we andere delen van de publieke sector zien, bijvoorbeeld de gezondheidszorg en het onderwijs. En daar hoort een vorm van financiële zekerheid bij. Dat kan een basisloon zijn of een aangepaste vorm van de WWIK, zoals die heeft gefunctioneerd tussen 2005 en 2012, maar in ieder geval iets.

Niet alleen kunstenaars en andere makers zijn kwetsbaar door hun zelfstandigheid, vrijwel de hele sector is ingesteld op flexwerk en draait op zzp'ers. Die werden tijdens de coronacrisis als eerste afgestoten. Van de steunpakketten die de overheid gaf aan grote instellingen en bedrijven druppelde nog niet genoeg door. De Tozo biedt in sommige gevallen een beetje lucht, maar het is een te bot instrument gebleken om het brede spectrum aan zelfstandigen in de sector te ondersteunen.

De huidige schade laat zich niet verhelpen met enkel een nood- of wederopbouwfonds. Daarvoor zijn de wonden te diep. De weeffouten die door corona bloot zijn komen de liggen, moeten nu worden hersteld zodat de steun die nu verleend wordt een duurzame oplossing voor de toekomst biedt.

KWETSBAAR OP ALLE FRONTEN

Uit de analyses van de verschillende disciplines blijkt telkens

Ook onder de instellingen heeft de nadruk op ondernemerschap de gevolgen van de crisis versterkt. Juist de instellingen die het de afgelopen jaren 'goed deden' en veel eigen inkomsten genereerden, kregen het in de coronacrisis zwaar te verduren. Dichte deuren betekende immers geen verkochte kaartjes en de overheidssteun ging in eerste instantie exclusief naar instellingen die al subsidie kregen. Die hebben echter weer het probleem dat hen verboden is reserves aan te leggen. Hierdoor kunnen ze niet inspringen op veranderende omstandigheden en noodsituaties die investeringen vergen.

Naast een beperkte financiële armslag zijn gesubsidieerde instellingen ook nog gebonden aan een waslijst voorwaarden, die ten tijde van crisis aanvoelen als een knellend korset. Overheden en fondsen hebben het afgelopen jaar op grote schaal coullance betracht. Prestatieverplichtingen zijn opgeschort en er wordt niet afgerekend over het coronajaar. Maar die coullance zou doorgetrokken moeten worden de komende jaren.

Het maakt ook nog uit in welke provincie je als instelling of maker opereert. De coronacrisis tot ongewenst grote verschillen tussen regio's geleid. Zo voelen presentatie-instellingen in de Randstad zich nog wel gehoord, terwijl ze in Noord-Brabant met de handen in het haar zitten vanwege de afbraak van het cultuurbeleid op provinciaal niveau. Nu al blijkt dat een aantal gemeenten hun begrotingen voor 2021 niet rond krijgen, waardoor de vrees bestaat dat ook op culturele instellingen zal worden bezuinigd.

De decentralisatie heeft taken op het bord van lokale overheden gelegd die de kennis en kunde van die overheden vaak overstijgen. Men wordt bovendien gedwongen keuzes te maken tussen ongelijksoortige zaken, waarbij politieke belangen kunnen doorklinken in de prioritering. Met de steun voor de jeugdzorg krijg je nu eenmaal meer handen op elkaar dan met de redding van het lokale muziekpodium.

Die negatieve gevolgen van decentralisatie dreigen nu ook effect te hebben op de bestemming van het tweede steunpakket. Dat is zonder specifiek oormerk deels doorgeschoven naar de gemeenten en de vrees bestaat dat die het niet zullen besteden aan kunst en cultuur maar voor het aanvullen van tekorten in andere domeinen.

“Van de steunpakketten die de overheid gaf aan grote instellingen en bedrijven druppelde nog niet genoeg door”.

EÉN DEPARTEMENT, EÉN MINISTER

Een jaar nadat de pandemie ons land bereikte, houdt iedereen nog steeds zijn adem in. Grootschalige steunmaatregelen en spaargeld houden de creatieve en culturele sector vooralsnog overeind. Het aantal faillissementen is beperkt en over de mensen die de sector verlaten of zich laten omscholen wordt weinig geschreven. Als er wordt geleden dan is het veelal in stilte. Maar iedereen is ervan doordrongen dat als straks heel Nederland is gevaccineerd, we de weg terug naar 'normaal' opgaan en de tijdelijke steunmaatregelen ophouden, de grote klap gaat komen. Het is daarom zaak om nu met een gedegen plan te komen om niet alleen de schade te beperken, maar ook de weerbaarheid van de sector op de lange termijn te vergroten.

In de naamgeving van de New Creative Deal die Kunsten '92 en de Federatie Creatieve Industrie hebben opgesteld, klinkt het de geest van Franklin D. Roosevelt door. De Amerikaanse president voerde in de jaren '30 een serie wetsherzieningen en programma's in die samen met grootschalige publieke werken de New Deal vormden die het land uit de crisis loodsten. Roosevelt's politiek getuigde van durf en visie, en de infrastructurele werken die hij initieerde leverden de Verenigde Staten decennialang voordeel op.

De New Creative Deal heeft ook de ambitie verrijkend en veelomvattend te zijn. Wat niet wegneemt dat er eerst een éénmalige financiële injectie nodig is om de gevolgen van de coronacrisis te compenseren. Werkkapitaal biedt individuele makers, culturele instellingen en creatieve bedrijven de mogelijkheid van overbrugging. Een revolverend fonds kan werken als een hefboom voor grotere investeringen, ook door private partijen. De arbeidsmarkt moet worden hervormd om eerlijke beloning en uitzicht op groei mogelijk te maken voor zzp'ers en werkenden met een contract.

Ook structureel moeten de investeringen in de sector omhoog. Die zullen zich uitbetalen als de culturele en creatieve sector nauwer betrokken wordt bij de aanpak van maatschappelijke vraagstukken. De New Creative Deal benoemt daarbij expliciet lagere overheden als opdrachtgever die de sector inzet om kleinere en grotere problemen te tackelen.

11

Inbedding van de sector moet ook plaatsvinden via het onderwijs. Cultuureducatie moet versterkt worden op alle scholen, met professionele kunstvakdocenten. Alleen dan druppelt creativiteit door in alle lagen van de samenleving en kan ze effect hebben op de innovatiekracht van Nederland als geheel.

De financiële duurzaamheid van de sector kan vergroot worden door fondsenwerving makkelijker te maken. Dat kan door de drempels en plafonds in de Geefwet weg te nemen waardoor het aantrekkelijker wordt voor particulieren om te doneren. Idealiter zou de overheid deze giften ook matchen. Het allerbelangrijkste aan de New Creative Deal is echter hoe hij wordt vormgegeven en uitgevoerd. Alleen als de sector zelf kan meebeslissen over de invulling, levert hij haalbare en zinvolle doelen op. Het beleid moet samenhangend zijn, slijtvast en gelden voor

de hele media, culturele en creatieve sector. De sector moet vallen onder één enkel departement en één minister die verantwoordelijk is voor de gehele keten. Dat komt de beslisselijkheid ten goede en vergroot de consistentie van het beleid.

De huidige cultuurnotaperiode zou met één of twee jaar verlengd moeten worden om de door corona verloren tijd in te lopen. Die verlengde periode kan meteen worden gebruikt om het subsidiestelsel tegen het licht te houden en te hervormen. Een nieuw stelsel moet instellingen in staat stellen flexibeler te handelen en hun slagkracht te vergroten. Zodat de sector deze crisis sterker uitkomt.

Edo Dijksterhuis
Marianne Versteegh

PHIL- HARMONIE ZUID- NEDERLAND: HIGH FIVE! MUSIC, MUZIKAAL AVONTUUR, SCHOOL- PLEIN- CONCERTEN

De philharmonie zuidnederland greep de coronacrisis aan om drie programma's te ontwikkelen die primair gericht zijn op leerlingen van het primair en voortgezet onderwijs.

High Five! Music biedt een alternatief voor het meemaken van live muziek. Leerlingen kunnen een zelf bedachte melodie opnemen en als video opsturen, waarna een van de orkestmusici het muziekstukje gebruikt of beantwoordt: een gezamenlijke high five. In seizoen 2020/2021 worden naar schatting 600 leerlingen op deze manier bereikt.

In *Mensje en de Kraai, een muzikaal avontuur*, vullen kinderen een speciaal voor dit project geschreven verhaal van Suzanne Klinkhamer aan met behulp van orkestmuziek en zelfbedachte geluidseffecten. Het is een onlineprogramma dat in de klas door de leerkracht wordt uitgevoerd met de hele groep. *Mensje en de Kraai*, dat eind februari 2021 een eerste start maakte, heeft eengeschat bereik van 400 leerlingen.

Tenslotte zijn er *Schoolpleinconcerten* van ongeveer vijftien minuten voor één of maximaal twee basisschoolklassen. Ze worden buiten op het speelfeld uitgevoerd door een ensemble van philharmonie zuidnederland. De opzet is eenvoudig: maximaal vijf korte stukjes, die liefst herkenbaar zijn voor kinderen en toegankelijk voor ongeoevende luisteraars. Musici beantwoorden vragen en geven korte luisteropdrachten. Zo'n 500 kinderen konden al een Schoolpleinconcert meemaken.

Alle drie de projecten vergen investeringen, vooral in de vorm van uren. De ontwikkeling van de pilot van *High Five! Music* kostte het orkest 120 uur. In de uiteindelijke uitwerking ging nog eens 125 uur zitten. *Mensje en de Kraai* vergde 150 uur inzet. Voor beide projecten werden ook *out of pocket* kosten gemaakt voor externe partijen zoals websitebouwers en vormgevers, maar ze leverden niets op.

De *Schoolpleinconcerten* waren in het begin gratis. Een deel van de 230 uur die in de ontwikkeling ging zitten en de 45 uur die per concertdag wordt gerekend, wordt vanaf voorjaar 2021 terugverdiend als het orkest de concerten tegen betaling gaat aanbieden.

Geen van deze projecten zou hebben bestaan zonder corona. Maar philharmonie zuidnederland is vast van plan ze te blijven inzetten. *High Five! Music* krijgt een vervolg als zelfstandig project, eventueel voorzien van een workshop. *Mensje en de Kraai* wordt onderdeel van het standaardaanbod. En als er belangstelling genoeg is en het is in te passen in het speelschema van het orkest blijft het orkest ook *Schoolpleinconcerten* aanbieden.

12

COLOFON

maart 2021

Redactie

Rabiaâ Benlahbib
Edo Dijksterhuis
Sandra Jongenelen
Miriam van Ommeren
Marianne Versteegh
Femke de Wild

Eindredactie

Edo Dijksterhuis

Met bijdragen van

Rabiaâ Benlahbib
Sarah van Binsbergen
Edo Dijksterhuis
Miriam van Ommeren
Marianne Versteegh
Karin Wolfs

Kunsten '92

Vereniging voor kunst, cultuur en erfgoed
www.kunsten92.nl
info@kunsten92.nl

Ontwerp

www.studio026.nl

Deze publicatie werd gemaakt in opdracht van Kunsten '92. De redactie en de schrijvers werken echter onafhankelijk van het bestuur en het beleid van Kunsten '92. Beweringen en meningen die worden geuit vertegenwoordigen de visie van de schrijvers en niet van Kunsten '92.

C

U
L

T

U
U
R

&

EEN JAAR
LATER

C

O

R

O

N

A